1914
ՔԱՌԱՍՈՒՆԵՐԵՔԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՇԱԲԱԹ 17 ՅՈՒՆՎԱՐԻ № 10

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը և 7 ամսվանը 6 րուբլի.
Առանձին համարները ՄԷԿ ՏՈՒՆ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ» Сергіевская ул. № 5.
Tiflis, Rédaction „Mschak"
Խմբագրատան տելեֆոն № 2—53.

ՄՇԱԿ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից).
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզվով.
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10—20 կոպ.
Տպարանի տելեֆոն № 67.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՇԱՐՈՒՆԱԿՎՈՒՄ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՄՇԱԿ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ ԼՐԱԳՐԻ
ՆԵՐԿԱՅ 1914 Թ. ՀԱՄԱՐ

43-ՐԴ ՏԱՐԻ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆՆ Է

12 և 11 ամիսը 10 ռուբ.	10 ամիսը 9 ռուբ.	9 ամիսը 8 ռուբ.	8 ամիսը 7 ռուբ.	7 և 6 ամիսը 6 ռուբ.	5 ամիսը 5 ռուբ.	4 ամիսը 4 ռուբ.	3 ամիսը 3 ռուբ.	2 ամիսը 2 ռուբ.

Ամերիկայի բաժանորդները պիտի վճարեն տարեկան 6 դոլլար. Եւրոպայի բաժանորդները՝ 32 ֆրանկ. Պարսկաստանի բաժանորդները՝ 10 ռուբլի. Թիւրքիայի բաժանորդները՝ 120 ղրուշ։

Յայտարարութիւններ ընդունվում են բոլոր լեզուներով։ Յայտարարութիւնների համար պիտի վճարել՝ առաջին երեսի վրա տողատեղին (պէտիտ) 20 կ., վերջին երեսի վրա 10 կ.։

Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաև հին հասցէն և 40 կ. նամակադրոշմ։

Հին բաժանորդներից խնդրվում է կպցնել փոխադրական բլանկի վրա նախկին տպագրված հասցէն իր վրա ունեցած համարով։

ՊՐԷՄԻԱՆԵՐ

«Մշակի» ՏԱՐԵԿԱՆ այն բաժանորդները, որոնք 1914 թ. համար (սկսած յունվարի 1-ից 1914 թ.) ՄԻԱՆՈՒԱԳ կամ ՄԱՍ-ՄԱՍ վճարած կլինեն 10 րուբլի բաժանորդավճարը, կը ստանան ՁՐԻԱԲԱՐ հետևեալ գրքերից ՄԷԿՆ ՈՒ ՄԷԿԸ.

1) Գր. Արծրունու աշխատութիւնները 1865—1871 թ.

Այդ գրքի մէջ զետեղված են Գր. Արծրունու այն խոշոր ու մանր յօդուածները, որոնք լոյս են տեսել մինչև «Մշակ» լրագրի հրատարակութիւնը։ Գիրքը բաղկացած է 408 էջից։

2) Վրժիկի (Ա. Քալանթարի) Մանրանկարները, I և II հատոր։

«Մանրանկարները» ամփոփում են իրանց մէջ հայկական հասարակական կեանքի և նրա արտայայտութիւնների նկարագրութիւններ։ Գիրքը բաղկացած է 520+472 էջից։

Մինչև ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 25-ը բաժանորդագրվածները կը ստանան ԵՐԿՐՈՐԴ գիրքը, իսկ նրանից յետոյ բաժանորդագրվողները—ԱՌԱՋԻՆ գիրքը։

Արտասահմանեան բաժանորդները պէտք է ուղարկեն գրքերի ճանապարհածախսը, որի քանակը կը յայտարարվի իր ժամանակին։

Մեր հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція „МШАКЪ". Արտասահմանից՝ TIFLIS, Rédaction du journal „MSCHAK".

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

Շաբաթ, 17 յունվարի
ԱՐՏԻՍՏԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆՈՒՄ
ի նպաստ
ՀԱՅՈՑ ԱԶԳԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ
կը տրվի
ԱԻԴԱ
Օպէրա 5 արարուածով
Մասնակցութեամբ տ. ԱԼԷՇԿՕՅԻ, ԼԱԶԱՐԵՎԻ և ուրիշների։
Տոմսակները նախապէս կարելի է ստանալ Հայոց Ազգագրական Ընկերութեան գրասենեակում, Լերմոնտովեան փ. № 1.
տո. (ու.) 25. 2—2

ԲԺԻՇԿ
Մ. Կ. ՄԱՐՈՒՔԵԱՆ
ՄԱՍՆԱԳԷՏ
Սիֆիլիս, վեներական եւ կաշուի հիւանդութիւնների։
Սրսկում «606»-ի և «914»-ի։
Ընդունելութիւն (առ. ժ. 1—2; եր. ժ. 5—8)
Ելիզաւէտինսկայա փ. № 39. տ. Զաղէթեանի։
(չ.ու.կ.) տո. 901. 100—32

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ ԵՒ ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ Է
Հանգուցեալ
ԱԼ. ՔԱԼԱՆԹԱՐԻ
„Экономическія перспективы Восточной Анатоліи"
բրօշիւրը։
Գինն է է 25 կոպ.
Գնել ցանկացողները կարող են դիմել «Կենտրոնական», «Գուտտենբերգ», «Դիր» գրավաճառանոցներին, ինչպէս և «Մշակի» խմբագրատանը։
(օ.մ.) տո. 1225. 10—8

Բեռլինի համալսարանի
ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Գ. Գ. ՄԵՀՐԱԲԵԱՆՑ
ՆԵՐՔԻՆ հիւանդութիւնների ընդունելութիւն. առանձնապէս կրծքի, թոքերի, ԹՈՔԱԽՏԻ և սրտի. բժշկութիւն նաև խառն ՏՈՒԲԵՐԿՈՒԼԻՆՆԵՐՈՎ, արհեստական ՊՆԷՎՄՈՏՕՐԱԿՍՈՎ։ Թոքերի և սրտի, նաև ուրիշ օրգանների քննութիւնը և լուսանկարելը լուսաւորված ՐԷՆՏԳԷՆԵԱՆ ՃԱՌԱԳԱՅԹՆԵՐՈՎ։ Ամեն օր 9—1 ժամ ցեր. և 5—7 ժ. երեկոյեան. ՉՔԱՒՈՐՆԵՐԻՆ ԱՌ. Ժ. 9—10 ՁՐԻ։ Бебутовская 23. тел. 7—92.
(ա.օ.) տո. 977 100—54

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—o—

ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

15 յունվարի

Պետերբուրգ.—Բարձրագոյն ներկայութեամբ կայացաւ Պօլտավսկայա փողոցում Ռօմանօվների Տան Թագաւորութեան 300-ամեակի յիշատակին կառուցված տաճարի օծումը։

Պետերբուրգ.—Մօտ երեք ամիս շարունակվող գործադուլը Օբուխօվի գործարանում վերջանալու մօտ է։ Այսօր 5000 բանւորից աշխատում են մօտ 1500-ը։

Հարց է յարուցված, ի նկատի ունենալով կատարված փորձերը, լայն կերպով դնել շների խուզարկութեան գործը երկաթուղիներում։

Սազօնովը և գերմանական դեսպանը ստորագրեցին ռուս-պրուսական սահմանագծման պայմանագիրը Սուվալկս և Լօմժինսկ նահանգների մօտի սահմանի մասին։

Վէրնի.—Ցերեկվայ ժամը 12 և 30 րոպ. զգացվեց նոր երկրաշարժ. Բոլոր իրերը ճօճվեցին։

Տօկիօ.—Պարլամենտում պրեմիէրը յայտնեց, որ Եապօնիայի դրութիւնը Մանջուրիայում և Ներքին Մօնգօլիայում պարզ որոշված է ռուս-չինական համաձայնութիւններով. յարմար րոպէին կը ձեռնարկվի անհրաժեշտ միջոցներ, որոնց կառավարութիւնը հրաժարվում է յայտնել։

Բերլին.—Վենիզէլոսն այցելեց անգլիական և աւստրո-ունգարական դեսպաններին և մամուլի ներկայացուցիչներին, որոնց չը տուեց քաղաքական բնաւորութեան որևէ բացատրութիւն, այլ խօսեց միայն Բեռլինում ցոյց տրված սիրալիր ընդունելութեան մասին։

Վենիզէլոսը Պ. Հ. Գ. Թղթակցին ասաց. «Ես շատ բաղդաւոր եմ, որ այցելելու եմ Ռուսաստան, մանաւանդ որ մեկնում եմ այնտեղ առաջին անգամ։ Յոյները երբէք չեն մոռանայ այն, ինչ արել է Ռուսաստանը Յունաստանի համար, իսկ ես, իբրև կրէտացի, առանձնապէս յիշում եմ կրէտական հարցում Ռուսաստանի ցոյց տուած ծառայութիւնները»։

Սօֆիա.—Բօլգարական գործակալութիւնը հերքում է Բելգրադի «Պօլիտիկա» լրագրի այն տեղեկութիւնը, թէ Սօֆիայում հաստատվել է գաղտնի հակառուսական լիգա՛ կառավարութեան երեք անդամի մասնակցութեամբ։

Կառավարութիւնը մեծ պետութիւնների միսիաներին յանձնեց մի նոտա, որի մէջ մանրամասնօրէն բերված են հելլէն զօրքերի՛ պատերազմի ընթացքում գործած քստմնելի գործողութիւնների նկարագրութիւնները։

Վիէննա.—Մեծ թւով չեխերի, սլովէնցիների, խօրվատների, սերբերի և ռուսների ներկայութեամբ կայացաւ ժողով բողոքելու ուգրօ-ռուսներին դատելու դէմ։ Սլաւօն ուսանողները խստագոյնս յարձակվեցին կառավարութեան վրա։ Ոստիկանութիւնը արգելեց հռետորներին խօսել սերբերէն և ռուսերէն։

Ի պատասխան սլաւօնական ժողովի, պատգամաւոր Օլէսնիցկին գումարեց ուկրաինցիների ժողով, որ կայացրեց յօգուտ կառավարութեան բանաձև։ Ի միջի այլոց՝ բանաձևով պահանջվում է իշխանութիւններից ձեռք առնել կտրուկ միջոցներ ռուսական ագիտացիայի դէմ։

Նիւ-Եօրկ.—Հայիտիում յեղափոխութիւնը տարածվում է։ Պրեզիդենտ Օրեստը կնոջ հետ փախել է գերմանական շոգենաւը։ Ամերիկական և գերմանական նաւաստիների զօրախմբերը պաշտպանում են Պորտ-օ-Պրէնսում միսիաները, օտարազգիների պահեստները և գրասենեակները։ Ամենուրեք հրացանաձգութիւն է փողոցներում։

Վաշինգտոն.—«Սօութ-Կարօլինա» ռազմանաւին հրամայվեց անյապաղ մեկնել Պորտ-օ-Պրէնս։

Պարիզ.—Պատգամաւորների պալատը ընդունեց այն 170 միլիօն ֆրանկի փոխառութիւնը, որ կնքվում է Մարօկկօյի հասարակական աշխատանքների համար։

Ամիէն.—Սօցիալիստների կօնգրէսը որոշեց առաջիկայ ընտրութիւններին հանդէս գալ ամեն տեղ ռազմի իմպէրիալիզմի դէմ, յօգուտ ֆրանս-գերմանական համաձայնութեան և յօգուտ աշխարհիկ դպրոցի։ Եթէ անկարելի լինի ընտրութիւններին սօցիալիստի անցկացնել, այն ժամանակ ձայն տալ հանրապետականների ներկայացուցչի համար, որոնք կողմնակից են բանւորական սօցիալիստական կազմակերպութիւնների զարգացման, հակառակորդ են պատերազմի, կողմնակից են ֆրանս-գերմանական համաձայնութեան, աշխարհիկ դպրոցին և գանձարանային բարենորոգման։

Բերլին.—Ցաբէրնի դէպքերի առիթով հրաժարական տուեց Էլզաս-Լօթարինգիայի կառավարութիւնը։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ

ԼՈՒՐԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻ ՄԱՍԻՆ

Կ. Պօլսից հեռագրում են, որ հայերը հրաժարվեցին պարլամենտական ընտրութիւններին յայտարարած բօյկոտից։ Լուրերի համաձայն, հայ ղեկավար շրջանների և «Մ. ու Ա.» կօմիտէտի միջև կայացել է համաձայնութիւն, որի համաձայն 23 հայ պատգամաւորներից 10-ը ընտրվելու են կօմիտէտի ցուցմունքով։

«БАКУ» ԹԵՐԹԻ ԱՌԱՋՆՈՐԴԸ

Հեռագիրը հաղորդեց, որ Թիւրքիան մի յուշագիր է յանձնել Ռուսաստանին, որով համաձայնում է թոյլ տալ ժամանակաւորապէս հայկական վիլայէթների գաւառական խորհրդարաններում մասնակցել հայերին կէսի չափով, մինչև որ ֆրանսիացի մասնագէտները Թիւրքաց Հայաստանի վիլայէթների ազգաբնակութեան վիճակագրութիւնը կազմեն։ Ի նկատի առնելով, որ թիւրք կառավարութիւնը հաւատացած է, թէ արևելեան վիլայէթներում հայերը ներկայացնում են ոչ աւելին, քան ազգաբնակութեան 30 տոկոսը, հետևաբար և այս վիլայէթներում հայերի ներկայացուցչութիւնը ապագայում համեմատական պիտի լինի։ Կէս տարի է անցել այն օրից, ինչ Բ. Դրանը ներկայացվեց պետութիւնների պահանջը Թիւրքաց Հայաստանում բարենորոգումներ մտցնելու մասին, և ինչպէս երևում է, նոյնիսկ այս համեստ զիջումը Թիւրքիան ղեկավարող շրջանների կողմից արվեց որոշ տատանումներից յետոյ։

Բայց, ինչպէս յայտնի է, բարենորոգումների նախագծի վերջին խմբագրութիւնը մեծապէս զանազանվում է նախորդից, որ առաջարկվեց Ռուսաստանի կողմից։ Բարենորոգումների գործադրութեան շրջանը վերջինում ընդարձակված է։ Փոխարէն պատմական Մեծ Հայաստանի, որը կազմում է միայն վեց վիլայէթների մի մասը, այժմ ոչ միայն ընդարձակված են այս վեց վիլայէթների վարչական սահմանները, այլև նրանց կցված է եօթներորդը, Տրապիզօնինը։ Սրա նպատակն է դժուարացնել բարենորոգումներին ենթակայ շրջաններից ինքնավար Հայաստանի առաջ գալը։ Յետոյ՝ եթէ նախորդ նախագծով ենթադրվում էր, որ Հայաստանը կը կազմէ մի ամբողջացած երկիր, ապա վերջինում նա ներկայացաւ հօրիզօնական գծով երկու մասի բաժանված, հիւսիսային (Էրզրում, Սըվազ, Տրապիզօն) և հարաւային (Վան, Բիթլիս, Խարբերդ և Տիգրանակերտ)։ Փոխարէն քրիստոնեայ մէկ գեներալ-նահանգապետի, որ պիտի նշանակվէր պետութիւնների կողմից, ինչպէս այդ ենթադրվում էր առաջ, կը լինեն երկու գեներալ-ինսպէկտորներ, նշանակված Բ. Դրան կողմից, որոնցից իւրաքանչիւրին կից նշանակված կը լինի եւրոպացի խորհրդական՝ պետութիւնների կողմից։ Ռուսաստանին աջողվել է պաշտպանել այն դրութիւնը, որ գեներալ-ինսպէկտորների և խորհրդականների միջև առաջ գալիք կօնֆլիկտների դէպքում՝ վճռական ձայնը պատկանում է վերջիններիս։

Արդ, ամենայնիւ, հայերն և այն մեծ պետութիւնները, որոնք ներկայիս առանձնապէս շահագրգռված են Հայաստանում բարենորոգումներ մտցնելու գործի շուտափոյթ իրականացմամբ—իսկ նրանց թւում առաջին տեղը պատկանում է Ռուսաստանին—պիտի անհրաժեշտաբար հաշւի առնեն թիւրքական իւրատեսակ սովորոյթը, որը կայանում է թեթևակի համաձայնութեան մէջ բոլոր բարենորոգումների նկատմամբ և անվերջանալի ձգտումների մէջ իր խոստումների ի կատար ածման խնդրում հայկական հարցի նկատմամբ, որպիսի խոստումները արվել են մէկից աւելի անգամ, բայց երբէք ի կատար չեն ածվել և չեն ածվում մինչև այսօր։ Եւ այժմ հայերը և ռուս դիպլօմատիան մեծ սխալ գործած կը լինեն, եթէ նրանք հանգչեն թիւրքական խոստումների դափնիների վրա և էներժիկ միջոցների չը դիմեն մինչև գարուն Հայաստանում բարենորոգումները իրականացնելու համար։ Սա ևս առաւել կարևոր է, քանի որ ապրիլին, համաձայն քիւրդերի նոկտեմբերեան համագումարի որոշման, սպասվում է մասսայական հանդէս գալը մեծ չափերով ընդդէմ հայկական բարենորոգումների, և ոչ մի հիմք չը կայ չը կարծելու, որ «քիւրդերի դեմօնստրացիաները» չեն փոխվելու կամ չեն աւարտվելու կոտորածով։ Այն բոլորի մասին, ինչ որ այս րոպէիս Թիւրքաց Հայաստանում արվում է այս ուղղութեամբ, բաւական փաստեր հաղորդեց վերջին օրերս հայկական և ռուսական մամուլը։ Վախեցնելու քաղաքականութիւնը, ինչպէս երևում է, դեռ այժմ էլ չէ մոռացված։

Բայց և հայկական բարենորոգումների բոլոր կուսակիցների—արդարութեան և մարդկայնութեան կուսակիցների—կողմից չը պիտի մոռացվեն անցեալի դասերը։

ԽԱԲՐԻԿՆԵՐ ԲԱՐՁՐ ՀԱՅՔԻՑ

Էրզրում, 3 յունվարի

Սարսափի, ահ ու դողի օրեր է ապրում էրզրումցին. Թիւրքութեան սև ու մութ ոյժերի, հասարակութեան տականքների, թափթփուկների մէջ ներարկած հայակերութեան թոյնը չարագուշակ գալիքի վտանգաւոր ախտանիշներն է երևան բերում, ախտանիշներ, որոնք ամեն անգամ երևան են եկել կոտորածների հէնց նախօրեակին և ծառայել ազդանշան թիւրքական գազանային բնազդների յագեցման։

Կրկնվում են՝ նոյն Գեավուր-Բօղանի (գեավուր խեղդող) Նարմանլի Ջամիի բազմամարդ գաղտնի խորհրդակցութիւնները (4000 հոգու չափ), ուր կառավարութեան կողմից ուղարկված մի քանի տասնեակ ժանդարմները ոչ միայն ներս չեն առնվում, այլ անպատկառ կերպով վռնդվում են. նոյն սպիտակ փաթթոցներ (սարըղ) գլխին ծածկելը այն մարդկանց կողմից, որ ի ծնէ ոչ միայն չեն գործածել, այլ և արհամարհել են. նոյն նշանատութիւնները, բայց այս անգամ ոչ թէ գաղտնի ու մասնակի, այլ ընդհանրական, օրը ցերեկով, կառավարութեան աչքի առաջ և այն էլ «նշանատութեան փորձ» (թիրէ) անուան տակ (կառավարութեան թոյլտւութեամբ և իթթիհադական անձնաւորութիւնների ղեկավարութեամբ)։

Անակնկալների նախօրեակին ենք կանգնած։ Այսօր արդէն «Փաշայի քէօշկ» անուանված վայրում նշանատութեան փորձեր տեղի պիտի ունենան. արձանագրված են մի քանի հարիւր թիւրքեր։ Ասում են, որ նշանատութիւնից յետոյ ժողովուրդը ցոյց պիտի անի կօնտրոլի դէմ՝ «Բիզ քօնթրօլ իստէմէզօրըզ» աղաղակներով, և այդ ցոյցը պիտի կատարվի նոյն իսկ հիւպատոսարանների առաջ։ Չար լեզուներն ասում են, որ այստեղ էլ գերմանական մատն է խառն։

Այսօրվայ կայանալիք «թիրէի» համար Իթթիհադը զինւորական ոյժ էր պահանջել տեղիս կօմանդանից, որ հնարաւորութիւն ունենայ անպատեհութիւնների դէպքում առաջն առնել, և այդ զինւորական ոյժը պիտի լինէր նոյն Իթթիհադի հրամանի տակ. կօմանդանը մերժել էր ասելով.

— Ես վերևից հրաման չունեմ ձեզ զօրք յանձնելու։

Ամբողջ փաւեշտը նրա մէջն է, որ թէ իրանք թիրէ (նշանատութիւն) են սարքում և թէ այդ նշանատութիւնից առաջ եկող անպատեհութիւնների գիտակցութիւնը ունենալով, խորապէս զգալով, որ այս փափուկ ժամանակները այդպիսի հաւաքոյթը կարող է չարիք ծնել, զինւորական ոյժ են պահանջում անպատեհութիւնների առաջն առնելու (?!?), ծով գիտէ, գուցէ և աւելի մեծ անպատեհութիւն առաջ բերելու...

Այսօր առաւօտվանից արդէն բոլոր գաղաշները փողոց են նետվել, դեմօնստրատիվ կերպով խումբ-խումբ շրջում ու աշխատում են առիթ ստեղծել սկանդալ առաջ բերելու համար։ Երէկվանից արդէն շատերը իրանց զարդերը, ոսկի, արծաթ և գոհարեղէնները տարել են աւելի ապահով թաղերի բնակչութեան պահ տուել։

— Ի՞նչ պիտի անենք,—լսվում է ամեն կողմից,—ո՞վ պէտք է մեզ պաշտպանէ, եթէ այսօր մեզ վրա յարձակվում գործեն և կամ պահանջեն, որ մենք էլ միանանք կօնտրոլի դէմ սարքված այդ դեմօնստրացիային. գընանք հիւպատոսարանների առաջ մեր բողոքը յայտնենք ու հեռագիրների տակ էլ ստորագրենք։

Ի՞նչ անէ հայը. երկու կրակի մէջ է. գնայ՝ վայ է, չը գնայ՝ աւելի մեծ վայ...

Իսկ հայոց «ազգը» այս ամենի հանդէպ լուռ ականատես է... Քուրմ

Ց. Գ.—Հէնց նամակս նոր վերջացրել էի, որ լսեցի, թէ երկրի ծանր վիճակի ու կացութեան մասին հիւպատոսներից մի երկուսը հեռագրել են իրանց կառավարութիւններին։ Նոյն

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱԼ. ՔԱԼԱՆԹԱՐԻ ԱՆՈՒԱՆ ՖՕՆԴԻ ՕԳՏԻՆ

Ստացանք Թախտաբազարից՝ պ. պ. Աբէլ Ղաւալեանից, Երեմ Դաւթեանից, Մուշեղ Տատունցովից և Գրիգոր Ալլահվերդեանից 24 ր. 85 կ., որ հաւաքել են յիշեալ անձերը Ծննդեան տօներին «Աւետիս» ման գալով։

ԺՈՂՈՎՐԴ. ԿՐԹՈՒԹԵԱՆ I ՀԱՄԱՌՈՒՍԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

I.

Համագումարները ներկայումս ռուս հասարակական կեանքի մէջ ձեռք են բերել քաղաքացիական իրաւունք. Ռուսաստանի խոշոր քաղաքներում զանազան կողմերից հաւաքվում են գիտութեան ներկայացուցիչներ կամ հասարակական գործիչներ միմեանց հետ իրանց տպաւորութիւնները փոխանակելու համար զուտ գիտական հարցերի մասին կամ թէ հասարակական կուլտուրական զանազան հրատապ պահանջները պարզելու և նրանց բաւականացնելու համար միջոցներ ցոյց տալու նպատակով։

Վերջերս մայրաքաղաքներում գումարված համագումարներից ամենից աւելի հասարակութեան ուշադրութիւնն էր գրաւել ժողովրդական ուսուցիչների առաջին համագումարը, շնորհիւ նրա մեծ պետական-կուլտուրական նշանակութեան։

Վերջին տարիները ժողովրդական կրթութեան գործը Ռուսաստանում արել է խոշոր քայլեր. մի կողմ թողնելով զէմստվօների և քաղաքային ինքնավարութիւնների ծախսած գումարները, պէտք է յիշա-

տակել, որ ժողովրդական ներկայացուցիչները վերջին 7 տարվայ ընթացքում բաց են թողել տարրական դպրոցների համար մեծ կրեդիտներ։ Մինչդեռ 1905 թւից առաջ ժողովրդական լուսաւորութեան վրա չէր ծախսվում 25 միլիոնից աւելի, այժմ, շնորհիւ ժողովրդական ներկայացուցիչների, 1914 թւի բիւջէով այդ գումարը հասնում է 160 միլիոն րուբլու. այժմ կառավարութիւնը իրագործում է աստիճանաբար ընդհանուր ձրի, պարտադիր ուսումը, մի կողմ թողնելով իր նախկին վախը, թէ «կրթված մուժիկը կը պահանջէ իրաւունքներ»։

Սակայն չը նայած վերջին տարիների եռանդուն աշխատութեան, Ռուսաստանի ազգաբնակութեան կէսից աւելին մնում է անգրագէտ, մինչդեռ ժողովուրդների մըրցակցութեան վախճանը կախված է ոչ այնքան սուինների և թնդանօթների, որքան ժողովրդական ուսուցիչների բանակի համեմատական մեծութիւնից։

Ահա թէ ինչու վերջին օրերս ռուս հասարակութիւնը և կառավարական շրջանները այնպիսի մեծ հետաքրքրութեամբ հետեւում էին ռուսական «մեծ բանակի» ներկայացուցիչների աշխատանքներին։

Լայնածաւալ Ռուսաստանի զանազան վայրերից հաւաքված 6000-ից աւելի ժողովրդական ուսուցիչները պէտք է արտայայտէին տեղական կրթութեան համար անհրաժեշտ փոփոխութիւնների պահանջը. նրանք պէտք է պարզէին տեղական պայմանները ամեն մանրամասնութիւններով, և նրանց որոշումները կունենան անհագին նշանակութիւն պարտադիր ուսումը իրագործելու վերաբերմամբ։

Համագումարը բաժանվեց բազմաթիւ սեկցիաների, որոնց որոշումները վերջը առանց քուէարկութեան ընդունվեցին համագումարի կողմից. 400-ից աւելի զեկուցումներ մանրամասն լուսաբանեցին ժողովրդական դպրոցի բոլոր կարիքները և ցոյց տուին միջոցներ նրա դրութիւնը բարելաւելու համար։

Բազմաթիւ ռեզօլիւցիաների մեծ մասը վերաբերում է ժողովրդական դպրոցի նըպատակները որոշելուն, դասաւանդութեան եղանակների և մայրենի լեզուի դերը պարզելուն։

Համագումարը, ընդունելով, որ տղաների և աղջիկների միատեղ սովորելն ունի բազմաթիւ դրական հետեւանքներ, որովհետև տղաների բնաւորութիւնը ազնւանում է, իսկ աղջիկները կորցնում են իրանց վախկոտութիւնը և դառնում են աւելի եռանդուն, կայացնում է համապատասխան ռեզօլիւցիա։

Նկատվում է անհրաժեշտ՝ իրագործել միակ դպրոցի սկզբունքը. միջնակարգ դպրոցը չէ կազմում շարունակութիւնը տարրականի. այդ պատճառով ժողովրդի ստորին դասի որդիները անկարող են լինում շարունակել իրանց կրթութիւնը և այդպիսով չեն բերում ազգին և մարդկութեանը սպասելի օգուտները։

Ժողովրդական կրթութեան նպատակները քննող սեկցիան բաժանվում է երկու մեծ խմբի. մի մասը պաշտպանում է այն միտքը, թէ ժողովրդական դպրոցը պարտաւոր է տալ միայն ընդհանուր կրթութիւն, միւս մասը անհրաժեշտ է գտնում աւելացնել նաև պրոֆեսիօնալ գիտելիքների աւանդումը։ Երկար վիճաբանութիւններից յետոյ, մասնաժողովը կայացնում է հետեւեալ որոշումը.

«Ժողովրդական դպրոցի նպատակն է՝ նպաստել երեխայի բարոյական, ֆիզիքական, մտաւոր և էստետիքական զարգացման, կրթել նրա մէջ մարդ և պատրաստել նրան անձնական և հասարակական կեանքի հարցերի ավելի և խելացի լուծման համար»։

Տարրական դպրոցը, որպէս միակ ընդհանուր կրթական դպրոցի առաջին աստիճանը, չը պիտի հետապնդէ ուտիլիտար նպատակներ. «պրոֆեսիօնալ-տեխնիքական առարկաների աւանդմանը նրանց մէջ տեղ չը պիտի տալ»։ Սեկցիան գտնում է անհրաժեշտ՝ առանձին ուշադրութիւն դարձնել դպրոցում բնական գիտութիւնների և պատմութեան վրա և մատնանշում է, թէ ոչ թէ գիտելիքները միջոց են ուսերէն սովորելու համար, այլ ընդհակառակը, լեզուն է ծառայում որպէս միջոց գլխաւոր նպատակի համար՝ հաղորդելու գիտելիքներ և զարգացնելու միտքը։

Անհրաժեշտ է զարգացնել աշակերտի մէջ բարոյական անձնաւորութիւն և ուժեղ կամք, որոնց շնորհիւ կոչնչանան ստրկական հոգեբանութեան մնացորդները. դիսցիպլինան դպրոցում պահպանել այն չափով, որ աշակերտի անձնաւորութիւնը չը ստորանայ. բոլոր պատիժները վերացնել, որովհետև նրանք ստորացուցիչ են ուսուցչի համար. առաջ բերել աշակերտի մէջ եռանդ՝ աշխատելու, զարգացնել նրա մէջ մարդկային արժանապատւութեան և հասարակական զգացմունքները։

Տալով անհագին նշանակութիւն դպրոցի և ընտանիքի սերտ կապակցութեան՝ երեխայի դաստիարակութեան գործում, համագումարը անհրաժեշտ է գտնում կազմակերպել մշտական ծնողական կոմիտետներ, որոնք պիտի մօտ յարաբերութիւնների մէջ լինեն դըպրոցի հետ։ Ե. Ց.

Մոսկվա

ՀՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ ԿՈՎԿԱՍՈՒՄ

Ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրը կասսօս անհրաժեշտ է գտել ընդլայնել Կովկասի հնագիտական ինստիտուտի պլանը և առաջարկել է Գիտութեանց Ճեմարանին մշակել ինստիտուտի նոր նախագիծ, որպէսզի ինստիտուտը հետազօտէ ոչ միայն Անին, այլ և ամբողջ Կովկասը։

Այս լուրի առիթով «Р. Вѣд.»-ն տալիս է հետեւեալ լրացուցիչ տեղեկութիւնները.

«Գիտութեանց Ճեմարանը նախագծել էր հիմնել հնագիտական ինստիտուտ բացառապէս հակողութիւն ունենալու Անի քաղաքին մօտիկ Շերիկ գիւղում կատարվող հնագիտական պեղումների վրա։ Ինստիտուտի պահպանման ծախսը որոշված էր տարեկան 5 հազար րուբլի։

«Ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրութիւնը գտաւ, որ իր իրաւասութեամբ համեստ գիտական հաստատութեան հիմնումը կունենայ սոսկ ժամանակաւոր նշանակութիւն, և առաջարկեց Գիտութեանց Ճեմարանին քննել այդպիսի գիտական հաստատութիւն Կովկասում հիմնելու նախագիծը, որպիսին հանդիսանայ ղեկավար օրգան ամբողջ երկրի համաչափ ու սիստեմատիկ հնագիտական հետազօտութեան համար։

«Մինչև ընդհանուր հարցի լուծումը, մինիստրութիւնը օրէնսդրական պալատներից խնդրելու է 5 հազար րուբլի՝ Գիտութեանց Ճեմարանի տրամադրութեան տակ՝ Կովկասում կատարվող պեղումների վրա հսկելու համար»։

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

Զարագահ

Զաքաթալա, 7 յունվարի

Նրէկ Բէլաքան լեզգիարնակ գիւղում տեղի է ունեցել մի նմանը չը տեսնված դէպք։

Մի լեզգի խոսք բարկանալով իր հարազատ եղբոր վրա ինչ-որ մեղքի համար՝ սկսում է դաշոյնի հարուածներ տալ նրան։ Զոհի աղաղակին վրա է հասնում սրա կինը, ինչպէս և այդ րոպէին նրանց տան մօտով անցնող մի լեզգի ստրաժնիկ։ Պահակը կատաղած մարդու ճիրաններից զոհին ազատելու համար՝ գրկում է նրան, աշխատելով ձեռքից քաշել դաշոյնը։ Սակայն դաշոյնը խրում է գազանը պահակի փորը. վերջինս էլ իր դաշոյնը հանում, խրում է առաջինի փորը ու... չորսն էլ տեղն ու տեղը հոգիները փչում են։

Մեզ մօտ հրաշալի եղանակներ են անում։ Ջրօրհնեաց հանդէսը փառաւոր կերպով կատարվեց։ Դպրոցի օգտին «Աւետիս» ման եկան. արդիւնքը մօտ 170 ր. է։ Սօյզադէ

Հասարակական ժողովը Կասպ գիւղում

Կասպ, 4 յունվարի

Դեկտեմբերին ժողով կայացաւ մեր գիւղում, որին ներկայ էին շրջանիս ժողովրդ. դպրոցի տեսուչն ու հաշտարար միջնորդը։

Ժողովի զբաղման առարկան էր երկդասեան դպրոցի հիմնումը, որտեղ՝ բացի այլևայլ առարկաներից՝ պէտք է աւանդվեն և գիւղատնտեսական մի քանի ճիւղեր ու մի քանի արհեստներ։

Տեսուչը բացատրեց ժողովականներին ուսման կարևորութիւնը, որից յետոյ հաշտարար միջնորդը առաջարկեց ժողովականներին սոյն նպատակի համար գնել Կասպ գիւղում գտնվող գիւղացիական բանկի կալուածքը (երկյարկանի տունը իր սաջը եռող մօտ $2^1/_2$ դեսեատին այգու հետ միասին), որը գնահատված է 10,000 ր.։ Ցրչեալ գումարի կէսը միջնորդը խոստացաւ տալ պետական գանձարանից, իսկ միւս կէսը պիտի վճարեն գիւղացիները 10 տարվայ ընթացքում, իսկ եթէ աջողվի, որ բանկը յիշեալ կալուածքը զիջի հասարակութեանը 8000 րուբլով, այն դէպքում գիւղացիները կը վճարեն 3000 ր., իսկ 500-ը պետական գանձարանը։

Երկար վիճաբանութիւններից յետոյ ժողովականները համաձայնվեցին ու կազմեցին համախօսականը, որը և անմիջապէս ուղարկվեց ուր հարկն էր։ Հ. Ք. Օ.

Երկու երեխայ այրված

Ցարսկիէ-Կոլոդցի, 1 յունվարի

Դեկտեմբերի 29-ին հայոց դպրոցում սարքվեց տօնածառ աշակերտների և դրսի երեխաների համար։ Աշակերտներն երգեցին ազգային և ժողովրդական երգեր և արտասանեցին ոտանաւորներ հայերէն և ռուսերէն լեզուներով։ Երեխաները ստացան ընծաներ։ Զուտ արդիւնք մնաց 2 ր. 20 կ.։

Մօտ օրերս այստեղ տեղի ունեցաւ երկու դժբաղդ դէպք։ Վրացիք սովորութիւն ունեն թոնրի մէջ հաց թխելուց յետոյ թոնրի բերանը ծածկել տախտակներով. յետոյ կամ նստում տաքանում են և կամ սփռոցից կեղէն թափ տալիս (միջատները հեռացնելու համար)։ Մի 4 տարեկան տղայ նստում է թոնրի տախտակների վրա. տախտակը կոտրվում է, երեխան ընկնում է թոնրի մէջ և ծանր այրուածքներ ստանում, որից և մեռնում է։

Մի 2 տարեկան ռուս երեխայ ընկնում է տաք ջրի մէջ, այրուածքներ ստանում և մեռնում է։ N. N.

ԳԻՒՂԻ ԿԵԱՆՔԻՑ

Շնող գիւղ, 26 դեկտ.

Հարսանիքների սեզոնը վերջանալու վրա է։ Ես նպատակ չունեմ ի հարկէ այդ հարսանիքների նկարագիրը տալու, որովհետև ծոմ համար են նրանք հետաքրքրական, բացի ազգական-բարեկամների մի նեղ շրջանից։

Իմ նպատակն է խօսել այն սովորութիւնների մասին, որոնք կապված են այդ հարսանիքների հետ և որոնք զուռնա-դհօլի «ղալմաղալների» աղդեցութեան տակ ստեղծում են տնտեսական քայքայումների և պարտքերի նոր-նոր աղբիւրներ։ Այդ երեւոյթը իր տգեղ էութեամբ կրկնակի կերպով ցաւալի է դառնում մանաւանդ այն պատճառով, որ նա առաջներում, երբ մեր գիւղերը դեռ աւելի թանձր խաւարով էին պատած, քան այժմ, գոյութիւն և տեղ չունէր հասարակական սովորութիւնների շարքում, իսկ այժմ, երբ ամեն մի գիտակցութեան նշաններ ցոյց տուող հասարակութիւն աշխատում է վերացնել իր միջից վատ սովորութիւնը, ահա այդ ժամանակ մեր գիւղը ինքն իրան ծանրաբեռնել է մի տգեղ սովորութիւնով, որը աւելորդ և կրկնակի պարտքերի ու ծախքերի դուռն է բանում նրա համար։

«Շաբաշներ», խալաթ տալու, դրամ հաւաքելու սովորութիւնն է այդ սովորութիւնը, որի մասին խօսում եմ։ Հարսանիքատէրը—փեսայի և հարսի, երկու կողմից էլ—վաղօրօք հրաւիրում է իր բոլոր ծանօթ-բարեկամներին։ Ահա այդ հրաւէր-ծանուցագիրը ստանալուց յետոյ է, որ սկսվում է իրարանցումը, խալաթի համար փող ճարելու դարդը։ Ունեւորը ի հարկէ ունի, իսկ չունեւորը «չամաչելու, ուրիշից յետ չը մնալու նպատակով քարի տակից էլ պարտքով փող է ճարում և տանում անունը «յիշել» տալիս, խալաթ գցում»... «Յիշելն» էլ կատարվում է այսպէս։ Հէնց որ հարսանիքը վերադառնում է եկեղեցուց հարսի դուռը, իսկ այստեղից էլ փեսայի, սեղանը դնում են կալի մէջ տեղ և շրջապատում նրան։ Սկսվում է «տորգը». «Բարեկամները» մէկ-մէկ-մէկիկ տնքալով, մօտենում են սեղանին, հանում են «խալաթի» փողը և տալիս «յիշողին», որը իր հերթին ստանալով դրամը, ի լուր աշխարհի բարձրաձայն գոռում է (յիշողներ ընտրվում են առ հասարակ բարձր ձայն ունեցող-ցանկացողներ) և յայտարարում ստացված փողի քանակը։ Ահա այդտեղ է, որ քիչ տուողները ամաչում, կարմրում են և տուները բարձր ու ցածր անել սկսում։ Մանաւանդ եթէ գումարը 50 կոպէկից էլ աւելի պակաս է...

Այդ ամօթալի ձևով փող հաւաքելու, «փսօնով» հրաւէրք անելու կողմնակիցները թէրևս գիտութեամբ սահմանած լինեն փողի քանակը ի լուր ամենքի յայտարարելը, որպէսզի բոլորն էլ աշխատեն րուբլիներ վճարելու։

Չէ որ «չալ աբասի» տուողների վրա ծիծաղում են և ամաչեցնում, իսկ բոլորովին ոչինչ չը տուողներին էլ երեկոյեան մեծ հացկերոյթին այլևս չեն հրաւիրում, որովհետև... փող չէ տուել։

Այսօրվայ երկու հարսանիքներում «խալաթի» փող հաւաքված է՝ մէկում մօտ հարիւր րուբլի, միւսում 70—80։

Սրանք դեռ համարվում են ոչ հարուստներ. եղել են հարսանիքներ, որոնց ժամանակ էլ աւելի բարձր գումարներ են հաւաքվել և լիքը կոկորդով շնորհաւորել ասելով՝ «Շէն կենայ Թագաւորի բարեկամութիւնը, հաւաքվեցա 120—180 րուբլի», հայլն...

Իսկ ես իմ կողմից պէտք է աւելացնեմ. «Շէն կենայ դպրոցական դաստիարակութիւն և կրթութիւն ստացող մեր նոր սերունդը, որ պէտք է կռիւ մղէ այդ և նման խայտառակ, փտած ու վատ սովորութիւնների դէմ»... Այդ նշանները նկատվում են նրա մէջ, և յոյս կայ, որ մեր յոյսերը կարդարանան։ Բ. Մկրտումեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

— Յունվարի 14-ին տեղի ունեցաւ պօլիտեխնիկումի գլխաւոր կոմիտէտի տեխնիկական մասնաժողովի նիստը, ուր մշակվեց այն պայմանագրի վերջնական նախագիծը, որ կապված է ինստիտուտի գլխաւոր շինութեան կառուցման նախագիծը կազմողների հետ։ Յունվ. 15-ին մի խումբ ինժեներներ, որոնց յանձնարարված է նախագիծը կազմել, տեխնիքական մասնաժողովի նախագահ Լ. Ղուլեանի գլխաւորութեամբ մեկնեցին Նաւթլուղ հետազօտելու այն հրապարակի գետինը, որի վրա կառուցանվելու է շինութիւնը։ Այդ նպատակով հողաբաժնի զանազան մասերում փորել էին 4 սաժէն խորութեամբ ջրհորներ։ Հետազօտութիւնից յետոյ գետինը ճանաչվեց վերին աստիճանի յուսալի ու յարմար։

— Թիֆլիսի նահանգական՝ քաղաքացիական գործերի ատեանը յունվարի 15-ի իր նիստում որոշեց թոյլատրել Թիֆլիսի քաղ. վարչութեանը կնքել 400,000 ր. փոխառութիւն Աւճալեան ջրամբարը բարելաւելու ծախսերի համար։

— Յիշեցնում ենք հայ հասարակութեան, որ այսօր երեկոյեան, Արքունական թատրոնում կայանալու է օպէրային ներկայացում յօգուտ Հայոց Ազգագրական Ընկերութեան։ Այս Ընկերութիւնը մեր կուլտուրական-գիտական հաստատութիւնների մէջ կարևոր տեղ է բռնել և մեծ դեր ունի կատարելու, ուստի և արժանի է խրախուսանքի ու աջակցութեան հայ հասարակութեան կողմից։

— Թիֆլիսի քաղ. վարկային ընկերութիւնը և Միրզոյեանների նաւթարդիւնաբերական ընկերակցութիւնը պետական բանկի բաժանմունքին յանձնեցին պօլիտեխնիկումի գլխաւոր կոմիտէտի անունով, առաջինը 50,000, երկրորդը 25,000 րուբլի։

— Պօլիտեխնիկումի շինութեան համար անհրաժեշտ է 20 միլիօն լաւ տեսակի աղիւս, որ տեղական աղիւսի գործարանները չեն կարող մատակարարել երեք տարիների ընթացքում։

— Որոշված է Թիֆլիսում կօօպերատիվ համագումարը կայացնել և այս տարվայ դեկտ. 14-ից մինչև 20-ը։

— Աւազակապետ Իմերէլիշվիլիի հետ տեղի ունեցած հրացանաձգութեան ժամանակ ծանր վիրաւորված պրիստաւ Գամբերգը և պրիստաւի օգնական Զուրաբեանը վախճանվեցին յունվարի 15-ին։ Թաղումը լինելու է հանդիսաւոր։

— Քաղաքում որոշ շրջաններում խօսում են, ինչպէս հաղորդում են տեղական ռուս օրաթերթերից մի քանիսը, թէ երբ ոստիկանների փնդակներից սպանված աւազակապետ Իմերէլիշվիլին բոլորովին այլ անձն է։ Իսկական Իմերէլիշվիլին իբր թէ փախել է ընկեր՝ Պարեսաշվիլիի հետ։ Նոյնիսկ Իմերէլիշվիլիի կինն է հերքում՝ թէ սպանվածը իր ամուսինն է։ Միւս կողմից աւազակապետին ճանաչող անձինք հաստատում են, որ սպանվածը յիրաւի Իլիկօ Իմերէլիշվիլին է։ Ոմանք կասկածում էին, որ սպանվածը իսկապէս Պարեսաշվիլին է, մինչդեռ Իմերէլիշվիլին կարողացել է փախչել։

— Աւազակների հետ ունեցած հրացանաձգութեան ժամանակ վիրաւորված ոստի-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԳԷՈՐԳ ՔԱՆԱՆԵԱՆԻ ԵՒ ՊՐՈՖ. ՂԱՄԲԱՐԵԱՆԻ ՀԱՅՐԵՆԻՔՈՒՄ

Գալիս եմ Ղըլարից՝ Գէորգ Քանանեանի և պրօֆ. Ղամբարեանի հայրենիքից...

Մնացի մի օր։

Միթէ միայն մի օր, ապա ինչու ինձ երևաց մի շաբաթ, մի ամիս, մի տարի։ Ինչու ես այնչափ ձանձրացայ և այնքան ուրախացայ, երբ թողի Ղըլարը...

Ես տեսայ մի ընդարձակ ճահիճ, որի մէջ շինված են տներ, անգամ գեղեցիկ, անկված են ծառեր։ Ցեխ, անմաքրութիւն, նեղ փողոցներ, լայն հրապարակներ, այստեղ-այնտեղ փոքր լճակներ, ուր ջուրը կանաչում է, նեխում։ Գարշահոտութիւն և խոնաւութիւն, ջերմախտի կատարեալ բոյնը, ծակը։

Ես տեսայ 11,000 դեսեատին անտառ, երբեմն Գալստեանների կալուածքը, եօթըռւթը հազար դեսեատին հող, երբեմն Մամաճանեանների պատկանած. տեսայ հոյակապ, այժմ հնացած, խարխուլ պալատներ։ Պարզ էր, որչափ երբեմն հարուստ է եղել Ղըլարը։

Գալստեանները, Մամաճանեանները և շատ չատերը այժմ աղքատացել են, սնանկացել։

Չը կայ պրօֆ. Ղամբարեանը։ Չը կայ Լազարեան ճեմարանի գեղեցկակազմ, փայլուն, եռանդոտ տեսուչը և վերատեսուչը՝ Գէորգ Քանանեանը։ Կան սակայն և այժմ շատ հարուստներ և համալսարանաւարտներ, բայց ղըլարցիք փոքրացել են, մանրացել։ Նիհար, կարծես չորացած, երեսները դեղնած, գունատ և թօշնած, նրանք քայլում են դանդաղ, չը շտապելով, նայում են պաղ։ Երեւում է, որ ջերմախտը պինդ նստել է նրանց մէջ, սառեցնում է արիւնը և քամում։ Մի բան միայն հետաքրքրում է ղըլարցուն՝ բամբասանք, անվերջ բամբասանք։

Ինձ ի հարկէ հետաքրքրեց, թէ ինչ է արել, ինչ է անում և ինչ պիտի անէ Ղըլարը դպրոցական ֆոնդի համար։

Ղըլարը ֆոնդի համար մինչև այսօր համարեա ոչինչ արած չէ։

Նա այժմ ոչինչ չէ անում։

Բայց ինչ նա կանէ, այդ կախված է ղըլարցիների բարեխղճութիւնից...

Բարեխղճութիւն—մի պտուղ, որ չէ ծաղկում, չէ բուսնում հայկական պարտիզում, մանաւանդ Ղըլարի պէս տեղում, ուր այնքան խոնաւ է և այնքան գարշահոտութիւն է փչում...

Երբ սրբազան առաջնորդ Մխիթարի գրութիւնը ֆոնդի մասին հասել է Ղըլար, ժողով է կազմվել, որը և ընտրել է մի յանձնաժողով 11 հոգուց բաղկացած։

Երևի ջերմախտը ազդել է յանձնաժողովի անդամների ուղեղներին, և նրանք մէկիկ-մէկիկ փախել են։ Մնացել է մի մարդ՝ պ. Գորգիեանը։

Ինչու ջերմախտից վախենայ պ. Գորգիեանը. չէ որ ինքն էլ բժիշկ է։

Բայց բժիշկը համերաշխութեան գաղափարին երկրպագու է։ Ինչու մնայ մենակ։ Ինչու դրամով անպատւէ մնացեալ տասը անդամներին։ Դա ամօթ է։

Կեցցէ համերաշխութիւն. և... բժ. Գորգիեանը փախել է նոյնպէս տասը ընկերների ետևից...

Աշխատանքը մնացել է քահանայ Վահան Թաւաքալեանին։ Երևի նա էլ քիչ է աշխատել, և այն ասենք, թէ ե՞րբ մեր ժողովուրդը քաշվել է իր քահանայից, նրան տուել պատիւ և դրել բանի տեղ...

Եւ 5000 հայ ղըլարցիները միասին տուել են միայն 208 ր. 10 կոպէկ...

Մի ծաղրելի, չնչին գումար, որը միայն յանձնաժողովի 11 անդամները կարող էին իրար մէջ հեշտ ժողովել և տալ...

Միայն մէկը գտնվել է, որ տուել է 25 ր.։

Հինգ հազար հայ և 200 րուբլի. ինչ անուն կարելի է տալ այդպիսի լրբութեան և անհամութեան։

Ասում են, որ մի հարուստ՝ պ. Ս.՝ տուել է 1 րուբլի։

11 անդամները, որ դեռ փախած չէին, եկել են, սկսել են ամօթել և ազդել են...

Պարոնը անմիջապէս հանել է քսակը և...

Ապա երևակայեցէք ինչ է տուել...

Հազա՞ր րուբլի։ Միթէ միայն հարիւր։ Չէ, կարելի չէ, որ տուած լինի տասը րուբլի...

Չը գտա՞ք։

Պ. Ս. տուել է երեք... երեք... երեք րուբլի...

11 անդամները, դեռ չը փախած, մխիթարել են իրար. «խրաղը» (եղեամ) իջել է և փչացրել այգիները, վնասը մեծ է և զոհը պիտի լինի... փոքր...

Արդեօք «խրաղը» իջած չէ ղըլարցիների գլուխներին։

Փոքր... զոհ...

Դա ինչ զոհ է, ղըլարցի պարոնայք, Իգմիրեանններ, Սափարեաններ, Քալանթարեաններ, Կաճկաճեաններ, Փիթմանեաններ, Խախալօվներ, Ցունցուլօվներ. դա ինչ զոհ է. դա յանդուգն անամօթութիւն է դէպի ազգը համայն, դէպի հայ դպրոցը, դէպի Վեհափառը, որ դիմել է ձեզ իբրև կարօտեալ հայր, հարուստ զաւակներին, և դուք, մոռացած խիղճ ու արդարութիւն, փոխանակ հացի տալիս էք քար, ոչ, քարեր, որովհետև ձեր 208 րուբլին հայ դպրոցների համար 208 քարեր են թշուառ ազգի դժբաղդ գլխին, քարեր, 208 ծանր, սուր քարեր...

Ղըլարը մի զարմանալի յատկութիւն ունի. նա ծովի մակերևոյթից ցածր է, ջերմախտը դրել է այնտեղ իր բոյնը։

Նա մտել է երևի ղըլարցիների և ուղեղների ու սրտերի մէջ, և այսօր Գէորգ Քանանեանի և պրօֆ. Ղամբարեանի հայրենիքում ազգային հարց, ազգային կարիք, դպրոց—դրանք չնչին, աւելորդ բառեր են...

Ջերմախտը գլխում և սրտում, բամբասանքը բերանը—ահա իսկական ղըլարցին...

5000 ժողովուրդ և 200 աղքատ, անամօթ լումայ...

Ամեն մի ղըլարցի տալիս է հայ դպրոցին... չորս, չորս կոպէկ, ինչպէս աղքատին... և այդ տալիս է ազգին... իր ազգին...

Դա զզուելի է և անբարոյական...

Ով տալիս է հայ դպրոցին չորս կոպէկ, նա ինքն էլ չարժէ... չորս կոպէկ...

Լաւ իմացէք։ Չարժէ չորս կոպէկ։

Ղըլարը կանգնած է ծովի մակերևոյթից ցածր։

Ղըլարցին էլ ցած է կանգնած այժմ բարոյական տեսակէտից և ցած է նայում. նա չէ տեսնում երկինք, փառք, մոռանում է Քանանեանին, Ղամբարեանին, պինդ բռնած բռնցքում չորս կոպէկ. նա համարում է այդ մի զոհ... ազգի համար...

Ազգին չորս կոպէկն էլ կը բաւէ։

Ազգը չորս կոպէկով էլ կը կշտանայ։

Ազգին պէտք չէ աւելի. չէ որ «խրաղ» է իջել այգիներին և... ղըլարցիների գլուխներին, և աւելի գլուխներին, քան այգիներին...

Ահա ինչու Գէորգ Քանանեանի և պրօֆ. Ղամբարեանի հայրենիքում իմ անցրած մի օրս ինձ երևաց մի շաբաթ, մի ամիս, մի տարի։ Ահա ինչու ես այնտեղ այնչափ ձանձրացայ և այնքան ուրախացայ՝ երբ հեռացայ այդ ճահիճից։ Եւ որչափ կառքը հեռացնում էր ինձ այդ քաղաքից, այնքան ես ուրախանում էի...

Ճանապարհը դժուար էր, երկար և ծանր։

—Ի՞նչ է նշանակում Ղըլար,—հարցրի բարեկամիս։

— Օրհորդներ,—պատասխանեց նա ինձ։

Օրհորդնե՞ր...

Ի՞նչ կարող է սիրուն օրիորդից սիրուն բան լինել աշխարհում։ Ոչինչ։ Սիրուն օրիորդը երկնքի կապոյտն է, լուսնի և աստղերի շողը, արեգակի ճառագայթը, իսկ սիրուն օրիորդներ, նրանք օրհնէնքն են երկնքի, Աստուծոյ բարի ժպիտը մեզ համար։

Ղըլար և օրիորդներ... օրիորդներ և... Ղըլար...

Անկարելի էր հաւատալ։

Եթէ Ղըլարը նշանակէր ճահիճներ կամ գորտեր կամ պառաւներ, ծերուկ, տգեղ վհուկ պառաւներ, ճիպռոտ աչքերով, սևացած ատամներով, ես կը հաւատայի. բայց...

Օրիորդնե՞ր, սիրուն էակնե՞ր և Ղըլար... Ղըլար...

Ոչ, կարելի չէր հաւատալ. և ես կրկնեցի հարցս. բարեկամս իր սիգարի ծխի քուլաներին նայելով սառնօրէն և զարմացած պատասխանեց.

— Օրիորդներ, ասում եմ. օրիորդներ։

Հասկանում եմ, այժմ հասկանում եմ. երբ Ղըլարը տալիս էր մեզ Քանանեաններ և Ղամբարեաններ, նա կարող էր նշանակել և օրիորդներ. բայց այժմ, երբ նրանց տեղը բռնած են պարոններ, որոնք չորս-չորս կոպէկներ են տալիս ազգի փրկութեան և վերածնութեան համար, երբ նրանք չեն ճանաչում ոչ իրանց պատիւը և ոչ մերը, Ղըլարը այլ ևս չէ կարող նշանակել օրիորդներ, այլ ճահիճներ, այլ գորտեր և կամ պառաւներ, ծերուկ, տգեղ, վհուկ պառաւներ, ճիպռոտ աչքերով, սևացած ատամներով, կեղտոտ բռունցքներում ամուր բռնած ջուխտ պղնձէ երկու կոպէկանոցներ... ազգի խորանի վրա քարերի տեղ ձգելու և շպրտելու համար...

Չը կայ սրբութիւն ղըլարցիների համար... Չը կայ... Գր. Չալխուշեան

կանների առողջական դրութիւնը լաւանում է։ Մեծ մասամբ նրանք վիրաւորված են ոտքերից։ Մի փոքր համեմատաբար ծանր է պրիստաւի օգնական Աբէլեանի դրութիւնը։ Բոլորին պատշաճ իշխանութիւնը պարգևատրելու է, իսկ հանգուցեալ Գամբէրգի և Զուբրիցկիի ընտանիքներին նշանակվելու է կենսաթոշակ։

◆ Թիֆլիսում ստացված տեղեկութիւնների համաձայն, Լոնդոնում կազմակերպվել է «Անդրկովկասեան հանքային գործ», որ նպատակ ունի գնել Անդրկովկասում նավթաբեր հողեր և հանքային հարստութիւններ։

◆ Գրական-Գեղարվեստական Սալոնի այսօրվայ հերթական jour fixe-ի փոխարէն Սալոնում այսօր կայանալու են ժամը 6-ից խորհրդակցութիւն Սպանդար Սպանդարեանի վիճակը բարւոքելու մասին և ապա դերասան Մ. Աղայեանի 35-ամեայ բեմական գործունէութիւնը տօնող յոբելեանական յանձնաժողովի հրապարակական նիստը, ուրին կարող են ներկայ լինել և լրագրողներ։

Հանգուցեալ դր. Աւ. Բաբայեանի յիշատակին Սալոնի հանդիսաւոր jour fixe-ը կը կայանայ առաջիկայ ուրբաթ։ Այսօր յետաձգելու պատճառը այն է, որպէսզի չը զրկվեն Սալոնի մշտական այցելուները Հայոց Ազգագրական Ընկ. օգտին այսօր Արքունական Թատրոնում տրվող «Աիդա» օպերային ներկայացումից։

◆ Յունվարի 15-ին առևտրական Նիկոլայ Մխիտարովը իր ազգականի տանը յանկարծամահ եղաւ։ Դիակը ուղարկված է Միքայէլեան հիւանդանոցը։

◆ Յունվ. 15-ին Միքայէլեան փող. № 88 տանը իր բնակարանում սուր թոքախտից առաջ եկած արիւնհոսութիւնից մեռաւ 42 տարեկան Վերոնիկա Վիշնևսկայան։ Դիակն ուղարկվեց Միքայէլեան հիւանդանոցը։

◆ Յունվ. 15-ին ս. Սարգսի փողոցում Թիֆլիսեցի Ալէքսանդր Ղորղանեանը դրամական հաշիւների պատճառով հարբած ժամանակ դանակով վիրաւորեց Ջումշուտ Աղա Բէշիր-օղլուն ազդրից։ Ղորղանեանը կալանաւորված է։

◆ Ստացանք մի անյայտից 1 ռ. յօգուտ «Մշակի» № 8-ի մէջ յիշված կարօտ ընտանիքի։

◆ Վրիպակ.—«Մշակի» երէկվայ համարի՝ № 9-ի երկրորդ երեսում քաղաքային դումայի նիստի արձանագրութեան մէջ բաց է թողված մի ամբողջ պարբերութիւն, որի շնորհիւ մտքերի շփոթութիւն է առաջացել։ Սկսած՝ «յիշելով թէ ինչ միջոցներ են ձեռք առնված մսագործների դէմ» խօսքերից, որոնք միացել են ձայնաւոր Ա. Տէրտէրեանի խօսքերին, մինչև հետևեալ պարբերութիւնը՝ վարչութեան անդամ իշխ. Ն. Ե. Արղութեանի արտասանածներն են։

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՎՐԱՑ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԻՑ

◆ «Սախալխո Գազէթին» հաղորդում է, որ Գիտութեանց Ճեմարանը որոշել է ձուլել տալ վրացերէն նոր ձևի տառեր, որոնք լինելու են մի քանի տեսակի և մեծութեան։

◆ Գիտութեանց Ճեմարանը մի քանի ամսից յետոյ կը ձեռնարկէ «Գիրք Ծննդոցի» նորագոյն հրատարակութեանը, որ տպվելու է «Մխեդրուլի», այսինքն ներկայիս գործածվող տառերով։ «Գիրք Ծննդոցը» խմբագրելու են պրոֆ. Ն. Մառը, Ի. Ջավախիշվիլին և Ի. Ղիփշիձէն։

◆ Մի քանի օր առաջ Քութայիսում ոստիկանութեան կողմից խուզարկութեան է ենթարկվել պարբերական հրատարակութիւններ տարածող «Իմէրէթի» կոչված գրասենեակը։ Կասկածելի ոչինչ չէ գտնված։

◆ Ամսիս 10-ին Քութայիսում, մարգանեց արդիւնաբերողների միութեան խորհրդի դահլիճում, տ. Ե. Բախտաձէն կարդացել է մի ռէֆէրատ «Աւգուստ Բէբէլը և կանանց հարցը» թեմայով։

◆ Մարգանեց արդիւնաբերողների միութեան խորհուրդը, ինչպէս միշտ, այս անգամ ևս իր տարեկան ընդհանուր ժողովի որոշմամբ մի շարք կուլտուրական հաստատութիւնների նուիրաբերել է գումար։ Այսպէս, Քութայիսի նահանգի Իթխվիսի գիւղում միութեան հաշւով բացվելու է տարրական դպրոց, որին յատկացվելու է 1500 ռ.։ 500 ռ. նպաստ կը տրվի Ըգանի գիւղի դպրոցին, այլ և 5000 ռ. կը յատկացվի Ճիաթուրայի յունական դպրոցին։

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂԱՐ.

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

Ի. Պ. Պալիէվի յոբելեանը

Չորեքշաբթի, յունվարի 15-ին, Արքունական Թատրոնում տեղի ունեցաւ օպերային խմբի կառավարիչ և դիրիժօր Իվան Պետրովիչ Պալիէվի երաժշտական գործունէութեան 25-ամեակի յոբելեանական տօնախմբութիւնը։ Թատրոնը ծայրէ ի ծայր լի էր հանդիսականներով։ «Տանհէյզէր» օպերայի մի ակտից յետոյ, տեղի ունեցաւ յոբելեանական հանդէսը։ Յոբելեարին շնորհաւորեցին ուղերձներով, ճառերով, հեռագիրներով, թանգագին նուէրներով, դափնեպսակներով, թարմ ծաղիկների փունջերով բազմաթիւ պատգամաւորներ, ներկայացուցիչներ և հասարակական գեղարուեստական գործիչներ ոչ միայն Թիֆլիսից, այլև Կովկասի և Ռուսաստանի զանազան քաղաքներից։ Երաժշտական, դրամատիկական, օպերային ընկերութիւններ, խմբակցութիւններ, արտիստներ և արտիստուհիներ բոլոր այն քաղաքներից, ուր յոբելեարը գործել է իբրև դիրիժօր, սրտագին և հրճուանօք ողջունում էին յոբելեարին և մաղթում աւելի եռանդուն, աւելի մեծ գործունէութիւն։ Կարդացված ուղերձներից և արտասանված ճառերից երևաց, որ Պալիէվը, շատ արտիստների նման, կրել է մեծ նեղութիւններ, հանդիպել է մեծ խոչընդոտների իր արտիստական ասպարէզում, բայց նրա անխոնջ եռանդը, սէրը դէպի գեղարուեստը յաղթահարել են ամեն բանի։

Յոբելեանական հանդէսի առաջին մասից յետոյ կայացաւ համերգային բաժին, որից յետոյ շարունակվեց դարձեալ յոբելեանական հանդէսը՝ ուղերձների, հեռագիրների ընթերցումը, ընծաների մատուցումը։

Հանդէսը փառաւոր էր, շքեղ և թնդում էր մեծ ջերմութիւն. բացի դրանից՝ նա իր բնաւորութեամբ միջազգային էր, քանի որ Պալիէվի գործունէութեան ասպարէզն ևս միջազգային է, թէև նա քիչ չէ աշխատել նաև իր մայրենի գեղարուեստի, վրացական երաժշտութեան համար։

Հայկական հաստատութիւնների կողմից շնորհաւորեց Թիֆլիսի Հայոց Դրամատիկական Ընկերութիւնը, իսկ «Տարազի» և Գրական-Գեղարվեստական Սալոնի կողմից Տ. Նազարեան և օր. Շուշանիկ Աբովեան (Խաչ. Աբովեանի թոռը), մատուցանելով յոբելեարին ուղերձ, որ գրված էր մի շատ շքեղ նկարի վրա՝ որ ներկայացնում է «Ֆաուստ» օպերայից այն տեսարանը, ուր Մարգարիտը մանում է ճախարակ։ Նկարը դրված էր գեղեցիկ շրջանակի մէջ։ Ուղերձը գրված էր հայերէն և ռուսերէն։ Օր. Շ. Աբովեան շատ սիրուն արտասանեց ուղերձը ռուսերէն։

«Մշակը» այդ օրը իր թերթի միջոցով շնորհաւորել էր յոբելեարի բեղմնաւոր գործունէութիւնը։

ՄԱՄՈՒԼ

Վրաց «Էրի» թերթը շարունակում է խօսել այն վտանգի մասին, որ սպառնում է վրաց ժողովրդին, լրագրի կարծիքով, շնորհիւ այն հանգամանքի, որ վրացիների հողերը մեծ քանակութեամբ անցնում են օտարների ձեռքը։ Այդ փաստի մէջ վրաց թերթը տեսնում է վրաց ժողովրդի լիակատար ոչնչացումն, որովհետև, ասում է նա,

«Վրացիները կարող են գոյութիւն ունենալ և ապրել միայն իբրև տերրիտորիա, հող ունեցող ազգ, իսկ առանց հողի ապրել չեն կարող»։

Ուստի և «Էրին» խորհուրդ է տալիս վրացիներին (մենք վերցնում ենք այս տեղեկութիւնները «Закавказье» թերթից) ժամանակաւորապէս զոհել այն ամենը, ինչ որ հասարակական-կուլտուրական բնաւորութիւն ունի, որպէսզի կարելի լինի պահպանել ձեռքից գնացող տերրիտորիան։

Թատրոնը, գրականութիւնը, կրթութիւնը, ամբողջ հոգևոր կուլտուրան չի մեռնի և գոյութիւն կունենայ։ Մենք կը կարողանանք այդ ամենը նորից կենդանացնել, եթէ ամուր լինի մեր գոյութեան հիմքը, եթէ չը պակսի Վրաստանի պատմական շինութեան հիմքը։ Բայց եթէ մեզանից խլեն հողը, այնուհետև աւելորդ կը լինի հոգ տանել հոգևոր կուլտուրայի բարգաւաճման մասին։ Մեր ամբողջ գործունէութիւնը նման կը լինի օդային դղեակի։ Այստեղից միակ եզրակացութիւն—ներկայումս մենք հողը մեր ձեռքերում պահելու անհրաժեշտութիւնը գերադասում ենք ուրիշ որևէ անհրաժեշտութիւնից բարձր և մեր բոլոր նիւթական միջոցները պէտք է գործ դնենք դրա վրա։ Թող բոլոր մեր հասարակական հիմնարկութիւնները յետ դնեն իրանց բոլոր կարիքները, բոլոր այն դրամագլուխը, որ այժմ գործ է ածվում հասարակական-կուլտուրական կարիքների վրա, պէտք է գործածվի նրա համար, որ վրացի կալուածատէրերի ժառանգները լինեն վրացիներ և ոչ ուրիշ ազգութիւններ։ Միայն այն ժամանակ մենք կարող ենք հանգիստ լինել մեր ապագայի մասին, երբ Վրաստանի հողը կը գտնվի վրաց աշխատաւոր ժողովրդի ձեռքում։

*

Մի այլ վրացական թերթ, «Կլդէ» անունով, որ բռնել է ազգայնական-շովինիստ ուղղութիւն, իր աղաղակը բարձրացնում է կովկասեան նահանգների նոր դասաւորման առիթով։ Ինչպէս գիտենք, կովկասեան վարչութիւնը մշակել է նահանգները վերակազմելու, գաւառների վարչական բաժանումը փոփոխելու մի նոր ծրագիր, որի գլխաւոր նպատակն է ցեղական տարրերի աւելի միատեսակ դասաւորումը։

Այդ ծրագրի մէջ հայ ժողովուրդը ոչ մի մասնակցութիւն չունի. նա գործ է կառավարութեան, անշուշտ ունի իր որոշ դիտումները։ Եւ ահա «Կլդէ» թերթը գտնում է, որ նոր ծրագիրը հիմնովին փոխում է Արևելեան Կովկասի կերպարանքը։ Ահա ինչ է գրում նա (քաղում ենք «Зак. Рѣчь» թերթից).

Մենք քննում ենք այդ ծրագիրը հողային, ազգային և նոյնիսկ ռուսական կայսրութեան հիմնական օրէնքների տեսակէտից։ Թիֆլիսի նահանգից կտրում են Բորչալուի, Ախալցխայի և Ախալքալաքի գաւառները և Թիֆլիսի գաւառի մի մասը, և այդպիսի օպերացիան չէ կարող համապատասխանել արդարութեան և կայսրութեան հիմնական օրէնքների սկզբունքներին, անգիտութեան տալով այն բնական պայմանները, որոնց վրա հիմնված է Կովկասում քաղաքական և պատմական ամբողջ կերտուածքը։

Վրաստանը Ռուսաստանին միացնելու օրից չէ եղել օրինակ, որ մեր ընդհանուր հայրենիքը կտրէ Վրաստանից վարչականապէս թէկուզ մի թիզ հող, բայց նոր ծրագիրը խոստանում է տալ մեզ նոր աշխարհագրական քարտէզ, որ չունի ոչ մի խելացի հիմունք։ Երեք գաւառ փոխադրվում են մի նահանգից միւսը առանց որևէ ակնյայտնի պատճառի, բոլորովին արուեստականօրէն, և ազգաբնակութեան փոքրամասնութեան շահերին զոհ են բերվում մեծամասնութեան շահերը, և այն մեծամասնութեան շահերը, որ պատմականապէս ձուլվել է Թիֆլիսի նահանգի հետ, կազմելով մի անբաժան ամբողջութեան մասն։

Յիշեալ երեք գաւառները միացվում են Երևանի նահանգին, և ամեն մէկի համար սաստիկ ակնյայտնի է դառնում, թէ ինչու պէտք է եղել այդ գաւառները միացնել հէնց այն նահանգի հետ, որ ոչ մի ընդհանուր բան չունի վերոյիշեալ երեք գաւառների ազգաբնակութեան պատմութեան, բարքերի և սովորութիւնների հետ։

Թէ հայերի և թէ ծայրերկրային իշխանութեան տեսակէտով, Երևանի նահանգը ճանաչվում է հայկական նահանգ, որովհետև ազգաբնակութեան մեծամասնութիւնը կազմում են հայերը։ Պէտք է ենթադրել, որ միացնելով երեք գաւառները, ուր հայերը կազմում են բացարձակ փոքրամասնութիւն, նպատակ ունեն ստեղծել արուեստական կերպով հայկական տերրիտորիա։

Ախալցխայի գաւառում կան միայն մի քանի հայ գիւղեր։

Ախալքալաքի գաւառում հայերը հաստատվել են 1829 թ., մնում է միայն Բորչալուի գաւառը, ուր տեղ-տեղ ապրել են և ապրում են պատմականապէս հայերը, բայց և այդ գաւառը իրողապէս վրաց ազնուականութեան, վրացի և մուսուլման հողատէրերի սեփականութիւն է կազմում, որոնց դժուար թէ հետևեն հայերին Երևանի նահանգը՝ հայ տերրիտորիա ստեղծելու համար։

Երևանի նահանգը իր հայ ազգաբնակութեան մեծամասնութեամբ այժմ ճանաչվում է հայկական նահանգ, բայց երբ նրան միացվի երեք պատմականապէս վրացի գաւառների խառն ազգաբնակութիւնը, նա կը զրկվի հայերի գերակշռող մեծամասնութիւնից։

Մի խօսքով, ինչ կողմից և մօտենանք կովկասեան վարչութեան ձեռքով հապճեպով կազմված ծրագրին, մենք չենք տեսնի նրա մէջ ուրիշ այլ իմաստ, եթէ ոչ՝ որ կովկասեան իշխանութիւնը հետամուտ է գտնել հայերի համար տերրիտորիա ծայրերկրում։

Մեր կարծիքը այս յօդուածների առիթով հետևեալ անգամ։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Մոսկվա, 3 յունվարի

«Մշակի» 1913 թ. № 287-ում լոյս է տեսել մի թղթակցութիւն իմ՝ հայկական հարցին նուիրված հրապարակական դասախօսութեան մասին՝ տեղի ունեցած դեկտ. 17-ին Մոսկվայում։ Այդ թղթակցութիւնը դժբաղդաբար պարունակում է իր մէջ մի քանի անճշգրտութիւններ։ Կարևոր եմ համարում ուղղել նրանցից ամենախոշորը։

Պ. Թղթակիցը մի տեղ ասում է՝ «Հայկական հարցի լուծումը դասախօսը իրաւացի կերպով կապեց եւրոպական պետութիւնների շահերի դասաւորութեան հետ»։ Սա ըստ երևոյթին հասկանալի է։ Բայց նոյն թղթակիցը ինձ է վերագրում և հետևեալ միտքը. «Հայկական հարցի լուծումը կախված է երեք ֆակտորներից, 1) մեծ պետութիւններից»..., որի «մասին (այսինքն՝ Ա. ֆակտորի.—Ա. Մ.) արդէն աւելորդ է խօսել»։ Այս բանի հիման վրա պ. թղթակիցը խորհում է. «Սակայն դասախօսը բոլորովին չը բացատրեց, թէ արդեօք հայկական հարցի միջազգային բնոյթից զրկելը որքան օգտաւէտ կը լինի և թէ հայկական հարցը Թիւրքիայի ներքին գործը դարձնելով մենք չե՞նք պատճառ դառնայ նրա յետաձգվելուն և ներկայ յարմար բոպէից զրկվելուն»։

Այսպէս ուրեմն, դուրս է գալիս, որ ես առաջին՝ հայկական հարցը կապում եմ միջազգային դիպլոմատիայի հետ, երկրորդ՝ այդ երկու մեծութիւնների մէջ ոչ մի կապ չեմ գտնում։ Խոշոր և ակնյայտ հակասութիւն։

Բայց այդ հակասութիւնը ինձ չի պատկանում. նա թիւրիմացութեամբ վերագրված է ինձ։ Չի պատկանում ինձ և նրա երկրորդ մասը։ Մնում է նրա առաջին մասը, որ կարելի է այսպէս ձևակերպել. հայկական հարցը ամենից առաջ կապված է եւրոպական մեծ պետութիւնների տնտեսաքաղաքական (կօլոնիալ-իմպերիալիստական) շահերի հետ. նրա լուծումը կախումն ունի և այդ շահերի աջող դասաւորութիւնից։ Ահա իմ տեսակէտը, և սա էր, որ ես առաջին գլուխ ու հանգամանօրէն աշխատել եմ հիմնաւորել իմ վերոյիշեալ դասախօսութեան մէջ։

Ալ. Մեսրիկեան

Դիլի, 9 յունվարի

Սարգիս Կուկունեանի մահվան լուրը հաղորդողն է մեր գիւղացի Բեգլար Մելքումեանը, որ ներկայումս՝ որպէս քաղաքական յանցաւոր՝ բանտարկված է Օրլովի բանտում։

Լրատու Բեգլարը 1913 թ. դեկտ. 19 թւակիր և ռուսերէն գրած իր նամակում հետևեալն է գրում Ս. Կուկունեանի մասին.

«... Еще сказать вамъ, что 26-го ноября скончался Саркисъ Куконянъ».

Ես ճանաչում եմ մի Ս. Կուկունեան։ Երանի թէ ճիշդ չը լինի։

Սաթ. Զաքարեան

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Թիֆլիս, 15 յունվարի

Հայոց Ազգագրական Ընկերութեան խորհուրդը խորին շնորհակալութիւն է յայտնում իր փոխ-նախագահ տ. Հայկանոյշ Մարտիրոսեանին, որ հաճեց մի անգամ ընդ միշտ խոստանալ ամեն տարի 500 ռուբլի նուիրել Ընկերութեանս՝ հրատարակելու հայ բանահիւսութեան վերաբերեալ նիւթեր՝ «Մարգարիտներ» խորագրով, ձօնված իր վաղաժամ դստեր՝ օր. Մարգարիտի յիշատակին։ Արդէն լոյս տեսաւ առաջին գիրքը, երկրորդն էլ տպվում է։

Նախագահ՝ Ա. Մելիք-Ազարեան

Անդամ-քարտուղար՝ Եր. Լալայեան

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Հ. Ե. ԲՐՕԿՀԱՈՒԶ

Օրերս Լէյպցիգում, 80 տարեկան հասակում վախճանվեց Հէնրիխ Էդուարդ Բրօկհաուզը, որ գլուխ էր կանգնած գերմանական հրատարակչական յայտնի «Բրօկհաուզ» ֆիրմայի, որը գոյութիւն ունի աւելի քան 100 տարի։ Հ. Ե. Բրօկհաուզը իր կրթութիւնը ստացել է Լէյպցիգի, Հէյդէլբէրգի և Բեռլինի համալսարաններում և արժանացել է փիլիսոփայութեան դօկտորի կոչումին։

Մի ժամանակ Հ. Ե. Բրօկհաուզը անդամ էր գերմանական ռէյխստագի և պատկանում էր ազգային-ազատամիտ կուսակցութեանը։ Իր պապի և հօր հրատարակչական գործին Հ. Ե. Բրօկհաուզը մասնակցութիւն ունէր դեռ պատանի հասակից։ 80-ական թւականների սկզբում, երբ «Բրօկհաուզ» հրատարակչական ֆիրման անցաւ Հ. Ե. Բրօկհաուզի և իր կրտսեր եղբօր ձեռքը, հրատարակչական գործը արագօրէն զարգանալ սկսեց։ Այս ժամանակաշրջանին է վերաբերում իր ճոխութեամբ միակ յայտնի դարձած «Բրօկհաուզի էնցիկլօպէդիկ բառարանի» լոյս տեսնելը։ Նոյն այս ժամանակաշրջանում լոյս տեսան և այլ գնահատելի հրատարակութիւններ, որոնք, ինչպէս և «Բրօկհաուզի էնցիկլօպէդիկ բառարանը», թարգմանվեցին եւրոպական շատ լեզուներով։ Ռուսաստանում հրատարակչական «Բրօկհաուզ» ֆիրման խոշոր առևտրական գործեր ունի. նրա բաժանմունքները գոյութիւն ունեն ռուսական շատ քաղաքներում։ Այսպիսով՝ հասկանալի է դառնում, որ Հ. Ե. Բրօկհաուզի մահվան լուրը առաջ բերեց ռուսական գրական աշխարհի ներկայացուցիչների շրջանում ցաւակցութիւն գերմանական «գրական արքայի» մահվան առիթով։

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՊԱՏՐԻՈՏԻԶՄԻ ՇԻԿԱՑԱԾ ԷՋԵՐԸ 1913 ԹՈՒԱԿԱՆԻՆ

(Տարեվերջի խոհեր ու դիտողութիւններ)

Արդեօք իրա՞ւ արթնացել է ժողովուրդը. Գիտէ՞ նա, թէ ինչ է ուզում և ինչ կարող է անել։

Գէօթէ (ազատագր. պատերազմ. մասին)

II

Գերմանական մտքի խոշորագոյն հանճարներից մէկը սկեպտիկական իրաւացիութեամբ հարց է ուղղել իր ժամանակակիցներին. «Արդեօք իրա՞ւ արթնացել է ժողովուրդը. գիտէ՞ նա, թէ ի՞նչ է ուզում և ի՞նչ կարող է անել»։ (Ընդգծումները իմս են)։

Գէօթէի այդ համարձակ և ինքնավստահ տոնով արտասանած իմաստուն խօսքերը կազմում են այսպէս կոչված «յաւիտենական ճշմարտութիւններից» մէկը, որը կարելի է կրկնել ամեն ժամանակ և ամեն տեղ, երբ լինում են մասսայական պոռթկումներ և խելայեղ ոգևորութեան այնպիսի դէպքեր, ուր միլիոնաւոր զանգուածներ առաջ են նետւում բնազդօրէն կամ արուեստականօրէն էլեկտրականացած ջղերով. ուր, ասում ենք, «արիւն վոթող» կամ «ուռաներ» աղաղակող ժողովրդական ստուարախիտ ամբոխները հեռու են ճանկող ազատութիւնը կամ կատարվող որևէ համաքաղաքացիական կարևորալից ակտ իրանց շահերի համար օգտագործելու գիտակցութիւնից։ Ահա այդ բոլոր դէպքերում—որոնք նոյնքան համատարած են, որքան մասսայական ոգևորութեան փաստը—անխտրականօրէն ճիշդ ու տեղին են Գէօթէի իմաստուն խօսքերը։

Համեմատեցէք երկու դէպքերը իրար հետ. 1813 թւականի ազատագրական կռիւը և 1913 թւականին այդ կռւի 100-ամեայ տօնահանդէսը Գերմանիայում։ Առաջին դէպքում գերման ժողովուրդը բոցավառված ինստինկտներով զոհաբերել է իր ամեն ինչը՝ օտար բռնակալին դուրս վանելու համար իր հայրենիքից։ Երկրորդ դէպքում գերման ժողովուրդը բերանաբաց պոռում ու օրհնում էր իր նախնիքների սուրբ յիշատակը՝ իրանց յաջորդներին (ներկայ սերնդին) ազատ հայրենիք ժառանգութիւն թողնելուն համար։

Գեղեցիկ։ Երկու դէպքումն էլ կարելի է միայն գլխարկ վերցնել և առաջին նուազ երկիւղածութեամբ գլուխ խոնարհել ժողովրդական ոգևորութեան առաջ։ Սակայն երբ դուք մի փոքր հեռուն էք գնում և նոյնիսկ մեղմ քննադատի դերում քրքրում էք խելացնոր էնթուզիաստների քաղաքական հասունութեան և սեփական, ժողովրդական-կոլլեկտիվ շահերի գիտակցութեան մակարդակը, ապա դառնում էք գէօթէական սկեպտիկ և գտնում, որ երկու դէպքումն էլ իսկական օրվայ հերոսը եղել է գերմանական Միխէլը. նա, որ գիտէ անհաշիւ զոհաբերել և անվերապահ ոգևորվել, առանց այդ բոլորի իրական արդիւնքները իր (ժողովրդի) շահերին ծառայեցնելու գիտակցութեան ունենալու. նա, որ չը գիտէ, «թէ ի՛նչ է ուզում և ի՛նչ կարող է անել» (Գէօթէ), որովհետև խելահաս չէ իր մէջ թաքնված ույժերի մեծութիւնը ըմբռնելու և իրան պատկանող իրաւունքների սահմանները ճանաչելու. նա, վերջապէս, որ բարեպաշտական զգացմունքներով ու ծնկաչոք լիզում է փողփողող ծիրանիի փեշերը, համբուրում հրամայազօր պետի արնաթաթախ սրի ծայրը և նրա ուղեկից սնապաշտ քառաթև խաչը, կարծելով որ աշխարհի կարգերը այդպէս էլ պէտք է լինեն, որովհետև նրանք «աստուածահաճոյ» են, և իր բաժինն է միայն՝ մշտապէս զոհաբերելու և ուռաներ ոռնալու ծառայի դերը։

Փաստե՞ր էք ուզում, ընթերցող, իմանալու համար, որ գերման ժողովուրդը՝ իր գերագոյն մեծամասնութեամբ, իրաւ եղել է և էապէս մնացել է նոյն Միխէլը։ Փաստերի առանձին կարիք չը պէտք զգաք դուք, եթէ պատմութիւն էք սովորել։

Նապոլէօնի անհահանջ նուաճումների կենտրոնական վայրը և կատաղի ճնշումների, կեղեքումների ծանրակէտը Գերմանիայում կազմում էր Պրուսիան։ Ազատագրական շարժման շրջանում ամենամեծ զոհողութիւններն ու հերոսական ջանքերը՝ մեծ կորսիկացու բռնի տիրապետութեան դէմ՝ ցոյց տուեց նոյն պրուսական ժողովուրդը։ Բայց ճակատագրի դառն հեգնանքով հէնց ինքը պրուսական ժողովուրդն էր, որ ամենից շատ խաբվեց իր հայրենի պետերից և ամենամեծ չափերով՝ մինչև օրս իսկ՝ տուժեց քաղաքական ռէակցիայի արճճեայ ծանրութեան տակ։ Պրուսական ժողովրդի հետ միասին տուժեցին նաև համայն գերման տարրերը, որքան սրանց վիճակը անուղղակի որոշվում էր ուժեղ Պրուսիայի համագերմանական ռէակցիոն ազդեցութիւնից։

Քաղաքականապէս հասուն ու գիտակից ժողովուրդը գիտէ իր հերոսութեան դրուագների փառահեղ մոմենտին, երբ ույժն ու խօսքը նրան են պատկանում, արտաքին բռնակալին տապալելուց յետոյ, ապահովել իր իրաւաքաղաքացիական կեանքի ազատութիւնը նաև ներքին բռնակալութեան դէմ։ Պրուսական ժողովուրդը այդպէս չը վարվեց։ Նա Բեռլինից Մեմէլ փախուստ տուող իր երկչոտ ու թուլամորթ արքային՝ Ֆրիդրիխ Վիլհէլմ III-ին օվացիաներով Բեռլին բերաւ և ծայրայեղ միամտութիւնն ունեցաւ միայն սիրաշահել ու շոյել նրան՝ ինչ-ինչ սահմանադրական իրաւունքներ ձեռք բերելու յոյսով։ Այդ վերաբերմունքը պատկանում է մասսայական շարժումների այն հարուստ տարեգրութեան, երբ հայրենիքի վտանգի վերացումից յետոյ, համուր խանդավառութեան բոպէներին, ենթադրվում է, որ երկրի պետից ժողովրդական իրաւունքներ ճանկելու ամենայարմար եղանակը նրա սիրտը շահելն է աղերսագրերով, համոզելով։ Վերին հեղինակութիւնները, անշուշտ այնքան միամիտ չեն իրանց դերերում, որքան ժողովուրդ-«Միխէլ»։ Նրանք կալիս «ոչ» չեն պատասխանում վերջինիս, այլ «հայրաբար» խոստումներ են տալիս մի օր «ողորմածաբար» շնորհելու հպատակների աղերսածը։ Այդ «մի օրը» սովորաբար քարը կտուր ձգել է նշանակում։ Անցնում է ժամանակ, ոգևորութիւնն իջնում է, կրքերը հանդարտանում են, իսկ վերին հեղինակութիւնները ոչ միայն չեն մտածում իրանց խոստումների մասին, այլ և կուլիսների ետև նիւթում են ճնշումների և կեղեքումների նոր դաւեր այն ժողովրդի դէմ, որ երէկ առիւծի անվեհերութեամբ փրկել էր հայրենիքը օտարի լծից։

Այդպիսի վիճակ ունեցաւ պրուս-գերմանական ժողովուրդը։ Խոստումների իրականացման փոխարէն նրան բաժին ընկաւ, 1815 թւից սկսած, Վիէննայի «սուրբ դաշնակցութեան» («Heilige Alliance») համաեւրոպական կօնգրէսից ի վեր, Մետերնիխի գեր-ռէակցիոնէր ռէժիմը։ Նապոլէօնեան սահմանների լիկվիդացիան կնքելով՝ Վիէննայի կօնգրէսը հիմք դրեց մետերնիխեան անեղագոյն սարսափների սիստեմին։ Ժամանակի պատմագիրները իրաւունք ունէին վերջինը առաջինից աւելի վատթարագոյն փաստերով նկարագրելու։ Եթէ Նապոլէօնի արշաւանքներից ամենից առաջ ահ ու սարսափ զգում էին նուաճվող երկիրների պետերն ու հեղինակութիւնները, ապա մետերնիխեան սիստեմը տաժանակիր վիճակի շղթաներ կապել էր յատկապէս ժողովուրդների, սրանց լաւագոյն հատուածների ազատ մտքի ու շարժման բոլոր թափերը կաշկանդելու համար։ Մետերնիխիզմը դարձաւ միապետական Եւրոպայի ռէակցիոն ձգտումների համատարած շկօլան, որը բոլոր երկիրներում հանդէս բերեց իր փոքրիկ Մետերնիխները։ Գերմանիան, յատկապէս Պրուսիան, տուժեցին շատ աւելի, քան անգամ մեծ Մետերնիխի հայրենիքը (Աւստրիան)։ Պրուսական իւնկերթումը լարված ույժերով քամեց առանց այն էլ ամբած և ուժասպառած ժողովրդից իր կորցրածները՝ Նապոլէօնի տիրապետութեան օրով։ Իսկ Ֆրիդրիխ Վիլհէլմ III-ը, երէկ միամիտ ամբոխից օվացիաներով հերոսացած արքան, յօդուած առ յօդուած իրականացրեց Մետերնիխի թելադրած քաղաքական պրոգրամը՝ մասսայական իրաւազրկութեան դաժան պատգամները։

Այդպէս խաբվեց գերմանական Միխէլը

հարիւր տարի առաջ։ Ամբողջ երկու սերունդ անցաւ այն ժամանակից ի վեր—19-րդ դարի սկզբից մինչև 20-րդ դարի սկիզբը՝ լի ազգերի կեանքի քաղաքական և սօցիալական հեղհեղուկներով—և դեռ այսօր չը հրաժարվեց գերման ժողովուրդը իր կարծես բնատուր միխէլութիւնից։ Քաղաքական ինդիֆերենտիզմը գերման տարրի՝ որպէս էտնօգրաֆիական միաւորի, ամենամեծ առանձնայատկութիւնն է կազմում։ Նա ապրեց իր պատրիոտիզմի ամենացայտուն, բենգալեան կրակով շիկացած, Թնդանօթների որոտումներով և խլացուցիչ երաժշտութեամբ ուղեկցվող էջերը 1913 թւականին, առանց մի բոպէ հաշիւ տալու թէ ո՛րն է ջօշափելի բովանդակութիւնը այն իրաւաքաղաքացիական և քաղաքական նուաճումների, որ նա՝ համապատասխան իր երկրի ընդհանուր կուլտուրական զարգացման աստիճանին՝ պիտի ունեցած լինէր հարիւր տարվայ պատմութեան ընթացքում։ Բուրժուական դեմօկրատիան, ըստ երևոյթին, հաշտվում է անխռով հոգով այն տխուր իրողութեան հետ, որ այսօր քաղաքակիրթ Գերմանիան միակ պետութիւնն է ողջ Արևմտեան Եւրոպայում, որ անվթար պահպանել է երկրի միապետի կիսամիահեծան լիազօրութիւնների տիրական սկզբունքը, ագրարային արիստօկրատիայի ազնուական իշխող արտօնութիւնները և ժողովրդական «ներկայացուցչութեան» մի սիստեմ, որը խարսխված է բացառապէս «ազնուազարմ» ծնունդի և խոշոր դրամական ցենզի սկզբունքների վրա, ինչպիսին տեսնում ենք պրուսական երեքդասակարգեան լանդտագի՝ իսկական դեմօսը պարզապէս իրաւազրկող անարդար գոյութեան մէջ։

Ոչ միայն իր նախնիքները հարիւր տարի առաջ, այլ և նոյն իսկ այսօր շարունակ խաբվում է պրուսական ժողովուրդը իր երկրի պետի սին խոստումներից։ 1913 թ. հոկտեմբեր ամսին ազատագրական կուի հարիւրամեակի հետ միասին լրացաւ հինգամեակը կայսերական փառահեղ խոստումների, որ տուեց Վիլհելմ II-ը 1908 թւի հոկտեմբերի 20-ին իր գահական ճառի մէջ՝ պրուսական լանդտագի պատգամաւորների հանդէպ։

«Իմ կամքն է, որ լանդտագի ընտրողական իրաւունքը այնպիսի օրգանական զարգացում ստանայ, որ համապատասխանէ տնտեսական զարգացման, կրթութեան-լուսաւորութեան տարածման, քաղաքական հասունութեան, ինչպէս և պետական պատասխանատուութեան զգացմունքի ուժեղացման աստիճանին։ Ես դրամէջ գըտնում եմ ներկայիս ամենահերթական և այժմէական խնդիրը..., որի լուծման համար իմ կառավարութիւնը պիտի հոգայ ամենայն վճռականութեամբ»։

Հինգ տարի է անցել, և Վիլհելմ II-ի կառավարութիւնը նշանախեց անգամ չի իրականացրել իր այդ խոստումներից։ Փոքր ի շատէ ինքն իրան յարգող և իր իրաւունքներին գիտակից ժողովուրդը 100-ամեակի յօբելեանը փառաւոր առիթ կը ծառայեցնէր՝ ըմբոստ ցոյցերով կառավարութեան 5-ամեայ խոստումների իրականացումը պահանջելու՝ նրա 5-ամեայ խաբուսիկ ու ննջամիտ քաղաքականութիւնը մերկացնելով։ Բայց ի՞նչ էք պահանջում սառնարիւն, դանդաղամիտ գերմաններից, այդ քաղաքականօրէն դանդալօշ ժողովրդից։

Մի հատիկ կուսակցութիւն կայ միայն—բանւորական դեմօկրատիան—որ գիտակից իր կուլտուր-պատմական միսիային՝ մենմենակ պայքարում է պրուսական իւնկերթումի սև ըէակցիայի դէմ։ Ազգաբնակութեան միւս խաւերը (անշուշտ ի բաց առեալ խոշոր կապիտալի, կալուածատիրութեան ներկայացուցիչները, ինչպէս և բիւրոկրատիայի և զինուորականութեան ծայրերը), այսպէս կոչված մանր բուրժուազիան իր բոլոր սռուար շերտերով՝ նոյնքան շահագրգռված որքան բանւորութիւնը՝ շարունակում են դեռ այսօր իսկ արդարացնել Գեօթէի իմաստուն խօսքերի սկեպտիկ իմաստը. նրանք դեռ չեն «արթնացել» և չը գիտեն, «թէ ինչ են ուզում և ինչ կարող են անել»։ Նա՝ բուրժուական դեմօկրատիան, հրապարակ է նետվում ամբոխային հետաքրքրութեամբ, յուզվում են, գրգռվում են նրա ինստինկտները պատենտաւոր դեմագօգների և սերվիլիստ ժուռնալիստիկայի պատրիոտիստական աղաղակիչ կոչերից։ Նա օր ու գիշեր տօնում, խրախճանում է, փայլ ու շուք տալիս հանդէսներին, ժամերով «ուռաներ» գոռում, «Deutschland, Deutschland über Alles!» («Գերմանիա, Գերմանիա, ամեն բանից բարձր», յայտնի պանգերմանիստական երգ) երգում։ Եւ որքան ուրախանում, հրճվում է այդ անմիտ մեշչանական ամբոխը, որքան իրան բարձր դասի է զգում, երբ ի տրիտուր այդ բոլորի վերևից ժպտում են իրան, ողջունում և գոհունակութիւն են յայտնում իր լօյալ և հաւատարիմ զգացմունքների համար առ «հայրենիքն» ու գահը։

«Գերմանիայի ո՛ր կողմը նայում ես, գերմանական ո՛ր լրագիր առնում ես ձեռքդ՝ ամենուրեք կարդում, տեսնում և լսում ես հանդէսներ, տօնակատարութիւններ, խրախճանքներ։ Ի՞նչ է պատահել։ Ի՞նչ են տօնում այդ տարօրինակ մարդիկ»...

Ֆերդինանդ Լասալի այդ ցասկոտ հեգնանքը՝ իր ժամանակակիցների հասցէին, ամենայն իրաւացիութեամբ կրկնելու է ներկայ գերմանական ժողովրդի հասցէին։ Ի՞նչ է տօնում այդ «հսկայ երեխան»։ Ի՞նչ է ճանկել, կորզել նա վերևից և համայնական բարիք դարձրել հարիւր տարվայ ընթացքում։ Բայխստագի քառանդամ ընտրողական սիստե՞մը։ Բայց դա կորցնում է միանգամայն իր արժէքը, երբ չը կայ համապատասխանը դեմօկրատիկ սկզբունքների կիրառում պետական սահմանադրութեան հիմքում՝ միապետի և eo ipso կառավարական մարմնի իրաւունքների սահմաններում։ Ինչո՞ւ էր կոկորդ պատռում և ծնօտ փշրում այդ մեշչանական տխմար ամբոխը 1913 թւականին։ Ա՞յն պատճառով, որ Գերմանիան հզօրացել, հարստացել է, միլիտարիզմի և կապիտալիզմի դասական հայրենիք դարձել։ Բայց այդ բոլորից ոչ միայն չի օգտվում դեմօսը, այլ և տուժում է ուղղակի թէ անուղղակի կերպով. խաղաղ բոպէներին աշխատանքի զոհեր է տալիս նա կապիտալի շահագործութեան ամենակուլ հնոցին, իսկ պատերազմի բոպէներին սուսար բանակներով մսացուներ է մատակարարում նա Թնդանօթների ամեն ինչ ջնջող երախներին ռազմի դաշտում։ Ուրեմն ինչն էր տօնում գերմանական Միխելը աղմկահար Թափօրներով։ Գերմանական կուլտուրայի հոյակապ զարգացումը։ Այո, հոյակապ է այդ կուլտուրան իր բոլոր կողմերով։ Բայց աւա՜ղ, դարձեալ ոչ դեմօսի համար։ Սա նոյնքան է օգտվում նորագոյն կուլտուրայի բարիքներից, որքան կիսաքաղց մուրացկանը արիստօկրատի ճոխ սեղանի փշրանքներից...

Մի ժողովուրդ փաստական հիմք ունի ազգային տօն հռչակելու և հիացմունքով տօնելու որևէ խոշոր պատմական երևոյթ միայն այն ժամանակ, երբ նա իրաւական լիազօրութիւն ունի իր հաւաքական կամքով տնօրինելու ողջ ազգի վիճակը։ Այդ տեսակէտից՝ եթէ կայ Արևմտեան Եւրոպայում մի ժողովուրդ, որ ամենաքիչ հպարտութիւնն ունի ազգային հանդէսներ տօնելու, դա գերմանական ժողովուրդն է, որովհետև սա միակն է, որ այնքան Թոյլ, արհամարհվելու չափ չնչին իրաւունք ունի՝ իր երկրի ու ազգի վիճակը տնօրինելու հարցերում։ Սա չափազանցութիւն չէ, այլ երկար տարիների օբեկտիվ դիտողութիւններից հանած եզրակացութիւն։

Ցաբերնի յայտնի միջադէպը, անշուշտ, մի դիսսօնանս էր, որ դարավերջին եկաւ ու պղտորեց պատրիոտիստական խանդավառ ոգևորութեան ներդաշնակութիւնը՝ ամբողջ տարվայ ընթացքում։ Սակայն դրա առիթով յարուցված մասսայական տրտունջները, բայխստագի բողոքն ու անվստահութեան քուէն ընդդէմ պետական կանցլէրի և այլն՝ մեզ ամենևին չեն շլացնում։ Այդ միջադէպը ևս կ'անցնի անհետ, ինչպէս Մօաբիտի արտասովոր սկանդալն էր (նման մի դէպք Բեռլինի արուարձանում) չորս—հինգ տարի առաջ։ Գերմանացու Թմրկաթաղանթը շատ է հաստ։ Նա չունի ֆրանսիացու դիւրագրգիռ իմպուլսները և արագ վճռականութիւնը։ Ուստի Ցաբերնի նման դէպքերը տևական ներգործութիւն չեն անում գերմ. Միխէլի հոգեկան աշխարհում։

B. Intimus

ՕՐՎԱՅ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

◆ Մօնգօլական կառավարութիւնը գաղտնի բանակցութիւններ է սկսել չինական հանրապետութեան հետ, որոնք անշուշտ ուղղված են լինելու Ռուսաստանի դէմ։

◆ Չինական հանրապետութեան պրեզիդէնտ Իւանշիկայի տարեկան ռոճիկը ներկայացուցչական ծախքերի հետ միասին մինիստրների կաբինետում որոշվեց 900,000 րուբլի։

◆ Նորագոյն ճշգրիտ տեղեկութիւնները հաստատում են Թիւրք-բօլգարական գաղտնի զինւորական դաշնակցութեան իրողութիւնը, որ ուղղված է ընդդէմ Յունաստանի։ Մի կողմից էլ Բօլգարիան բանակցում է Սերբիայի հետ։

◆ Երկրագործութեան գլխաւոր կառավարիչ Կրիվօշէինը շուտով արձակուրդ է ստանալու շատ երկար ժամանակով։ Նա մեկնելու է արտասահման՝ առողջութիւնը վերականգնելու համար։

◆ Ինչպէս այժմ պարզվում է, Թիֆլիսի դատաստանական պալատի աւագ նախագահ Լազօդային Թիֆլիսից հեռացնելը եղաւ հետևանք Կովկասի փոխարքայ կոմս Ի. Ի. Վօրօնցօվ-Դաշկօվի նամակի՝ յանուն արդարադատութեան մինիստր Շչէգլօվիտօվի. իր նամակում՝ փոխարքան գրում է, թէ նրա (Լազօդայի) ազգայնական տենդէնցները հակասում են փոխարքայի ընդհանուր քաղաքականութեան և վնասակար են երկրի համար։

◆ «Р. Знамя»-ի ասելով, ռուսաց սինօդի օբէր պրօկուրոր Սաբլերի հրաժարականը վճռված է վերջնականապէս։ Յաջորդ համարվում է Շտիւրմէրը։

◆ Պետական Դումայի կուլուարներում խօսում են, որ պատգամաւոր Պուրիշկևիչը նշանակվում է Բեսարաբիայի փոխ-նահանգապետ։

◆ Արդարադատութեան մինիստրը սենատին տեղեկացրել է, որ Մօգիլեվի նահանգական դատարանի անդամ Կէյսլէրը պանդոկ է պահում։

Խմբագիր-Հրատարակիչ՝
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

Յ Ա Յ Տ Ա Ր Ա Ր Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն Ն Ե Ր

ՎԱՐԴԻ ԲԻՒՐԵՂԵԱՅ ՍԱՊՈՆԸ

№ 4711.

Գործ են ածում ամենքը, որոնք գիտեն գնահատել գեղեցկութիւնը։

Միակ գործարանատէր

Շնորհիւ իր մէջ պարունակող մեծ քանակութեան գլիցերինի, «№ 4711 վարդի բիւրեղեայ սապօնը» կանօնաւոր գործածողները պարտական են նրան իրանց՝ պատանեկան հասակին յատուկ՝ երեսի գոյնով, Թաւշի նման կակուղ, մաքուր և քնքոյշ կաշւով, որոնք իսկական գեղեցկութեան նշանաբանն են կազմում։

Զարմանալի կակուղ փրփուր։ Հիանալի հոտ։ Մեծ տնտեսութիւն։ Իսկականը միայն բոլոր պետութիւն. յայտարար. «№ 4711» մարկայով։

(M. 544862) 16—2

ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Գ. Ա. ՀԱԽՎԵՐԴԵԱՆ

Նախկին օրդինատոր Պետերբուրգի սիֆիլ.-վեներ. կլինիկայի։ Ընդունում է հիւանդներին յատկապէս միզասեռային, վեներ., սիֆիլիսային հիւանդութեան. առաւ. ժամը 10—11 և երեկ. ժ. 6—8. Սեմեօնօվսկայա փող., № 18 (Վօրօնցօվի արձան ի մօտ)։ Բժշկի բնակարան Սեմեօնօվսկայա, № 16.

(Հ.ու.կ.) 804. 100—43

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ
„ԾԻԾԱՂԻ ՏԿՃՈՐ"

Անեկդոտների և սրախօսութիւնների ու Մօլլա Նասրէդդինի ընտիր առակների ժողովածու։ Գրքի երեսին այս նկարը մեծ դիրքով։ Գինն է 20 կոպ.։ Դիմել Թիֆլիսի հայ գրավաճառներին և կազմողին՝ Тифлисъ, Семеновская ул. № 9. А. Г. Есаянцу. Գրքի գինը և ճանապարհի ծախսը 9 կոպ. մարկաներով ուղարկել առաջուց։ Գումարով ուզողներին 100 հատը կէս գնով, այսինքն 50% զեղչ. 50 հատին 40% զեղչ. 25 հատին 30% զեղչ։ Ճանապարհածախսը գնողի վրա։ Գումարով ուզողները պէտք է ղրկեն կանխավճար, մնացեալը վերադիր վճարով։

(օ.մ.) 29. 20—2

Լոյս է տեսել
ԵՐԳԵՑՈՂ. ՀԱՅԱՍՏԱՆ. և. ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ
բազմաձայն մշակմամբ Ռ. Դ.
ՊԱՏԱՐԱԳ (ՑՈՐԴՈՐ)

Քառաձայն խառն և միասեռ խմբերի համար։

Նախափորձ սահմանաթիւ գրատից հրատարակութեամբ։

Պարտիտուրան եւրոպական երկ և միատող նօտագրութեամբ ընդարձակ առաջաբան-նախագիտելիքով . . . 1 ր. 25 կ.

Պահեստը՝ Москва, Неглинн. пр. 14. Муз. Торг. «П. Юргенсонъ».

(ու.) 1217. 4—4

Մ Ի Հ Ա Յ Ո Ւ Հ Ի

որոնում է գանձապահի պաշտօն։ Ունի երաշխաւոր։ Հասցէն՝ Թիֆլիս, Ֆօմինի պէրէուլօկ, № 20.

40. 2—1

ԻՄ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՄԲ
1. ԻԲՍԵՆԻ «ՀԵԴԴԱ ԳԱԲԼԵՐ» և
2. ԲԼԷՄԻ «ԿՆՈՋ ԻՐԱՒՈՒՆՔԸ»

պիէսները խաղալու համար պէտք է դիմել ինձ անձնապէս։

3—2 33. Ս. ԵՍԱՅԵԱՆ

ԻՆԺԵՆԵՐ
Ի. Ս. ՊՈՆԴՈՅԵՎ

ԵՐԿԱԹԷ ԳԵՐԱՆՆԵՐ
ԿԱԹՍԱՅԻ ԵՐԿԱԹ
ԱՆԿԻՒՆԱՅԻՆ ԵՐԿԱԹ
ՏԱՆԻՔԻ ԵՐԿԱԹ
(սեւ եւ ցինկով պատած)

ՑԷՄԷՆՏ, ասֆալտ, գուդրօն, կրակի դիմացող աղիւս եւ կաւ, մեխեր, ամեն չափի եւ այլ շինութիւն. համար։

—ԹԻՖԼԻՍ—
Նիկոլաէւսկայա, 164, անկիւն Բակինսկայա փ.
— Տելեֆօն գրասենեակի № 123. —

Շինութիւնների համար աղիւս՝ Վակէում գտնվող աղիւսի սեփական գործարանից։

(14,28) 34. 32—1

Առեւտր. դպրոց (ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵՐՈՎ) և Հաշւապահական կուրսեր
ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ՋԱՔ. ՏԷՐ-ՍՏԵՓԱՆԵԱՆԻ

Ընդունելութիւնը և գրազմունքների սկիզբը դպրոցում յունվ. 8-ից—առ. ժամը $8^{1}/_{2}$-ից մինչև ցեր. ժ. 2-ը. իսկ կուրսերում՝ յունվ. 15-ից—առաջին խմբի հետ՝ ժամը $2^{1}/_{2}$-ից մինչև 5-ը երեկ., երկրորդ խմբի հետ՝ ժ. $7^{1}/_{2}$-ից մինչև 10-ը երեկ.։ Վաճառվում են դասագրքեր՝ ՍՈՎՈՐԵԼՈՒ ՀԱՇՒԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆԸ ՌՈՒՍԵՑ ՈՒ-
(օ. մ.) ՍՈՒՑԻՉ։ Միխայլօվսկի պր. № 17. 1213. 10—8

Առեւտրի եւ Արդիւնաբերութեան Մինիստր. տնօրէնութեան ներքոյ գտնվող
Տ. Մ. ՓԻԼՈՅԵԱՆԻ
ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ԿՈՒՐՍԵՐՈՒՄ

Թիֆլիս, Միխայէլեան պր. 24/1. Տելէֆօն № 976.

Տալիս են երկու սեռերին մասնագիտական առեւտրական կրթութիւն։ Դասընթացքն աւարտողներին տրվում են ատտեստատներ։ Գործնական գրազմունքները կատարվում են կուրսերում՝ Լօնդօնի Pitman և արիզի Pigier դպրոցների ձեւով կազմակերպված Muster-Comptoir-ում։ Ուսման առարկաներն են. ա) պաշտօնական. 1) Հաշւապահութիւն (պարզ, կրկն., գերմ., ֆրանս., ամերիկական, բանկային և գործարանական), 2) Առևտրական Թւաբանութիւն. 3) Քաղաքատնտեսութիւն. 4) Օրէնսգիտութիւն (առևտրական իրաւունք, մուրհակի կանօնադրութիւն). 5) Առևտրական Թղթակցութիւն. 6) Թւաբանութիւն համրիչի վրա. 7) Վայելչագրութիւն, (ամենալաւ ձեռքի ուղղումն), արագագրութիւն. բ.) Աչ-պարտադիր. 1) Օտար լեզուներ. 2) Ստենոգրաֆիա. 3) Դակտիլոգրաֆիա (ռեմինգտօն և այլ.) և 4) Առևտր. Թղթակցութիւն օտար լեզուներով։ Զբաղմունքները կատարվում են և ցատ-ցատ։ Ունկնդիրների Թիւի շատութեան պատճառով բացվում է երկրորդ զուգընթաց բաժանմունք, որը մանաւանդ յարմար է օտարաքաղաքացիների համար։ Ունկնդիրների Թիւը սահմանափակված է։ Պարապմունքների սկիզբը յունվարի 15-ին։ Խնդիրների ընդունելութիւնը առ. ժամը 10—12-ը և երեկ. 4—7-ը։ Ծրագիրը և կանօններն ուղարկվում և տրվում են ձրիաբար կուրսերի շէնքում։ Կուրսերը ֆիրմաներին յանձնարարում են հաշւապահներ, օգնականներ և առևտր. այլ ծառայողներ՝ կուրսերի ընթացաւարտներից և իրանց ընդունակութեամբ աչքի ընկնողներից։ (Ընթացիկ տարում կուրսերն ունեցել են 284 ունկնդիր, որոնցից 53 հոգի իգական սեռից)։

1151. 0—27

Ի գիտութիւն

Ձը նայած իմ յայտարարութիւններին տեղական լրագիրներում, որ Սօլօլակսկայա № 5 տանը գտնվող կաթնային արտադրութիւնների խանութը Շադինօվի անունով, արդէն անցել է ինձ՝ ՊԵՏՐՈՍ ՏԷՐ-ՄԵՍՐՈՊԵԱՆՑԻՍ ի սեփականութիւն, և առևտուրն էլ վարում եմ նոյն տեղում՝ Սօլօլակսկայա № 5, այնուամենայնիւ նկատում եմ, որ իմ յարգելի գնորդները, սխալմամբ, յաճախում են իմ խանութի շարքում գտնվող Շադինօվի նոր բացված խանութը, որ գտնվում է Փոխադարձ Վարկի Բնկ. շէնութեան մէջ։ Այդօրինակ երեւոյթներից խուսափելու համար, ես հրաւիրում եմ իմ յարգելի գնորդներին շնորհ բերել ուղղակի իմ խանութը՝ Սօլօլակսկայա № 5, տուն Բայօզօվի, չը դիմելով Շադինօվի խանութը։

Յարգանօք՝ Պ. ՏԷՐ-ՄԵՍՐՈՊԵԱՆՑ

(Հ. ու.) 24. 3—3

ՄԱԽԼԱՍ
երգիծաբանական պատկերազարդ
ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹԸ

լոյս է տեսնում պարբերաբար՝ իւրաքանչիւր կիրակի։ Գաւառական այն գործակալները, որոնք ցանկանում են մեր Թերթի տարածումը, Թող պայմանների մասին վաղօրօք դիմեն խմբագրութեան։

ԲԱԺՆԵԳԻՆՆ Է

Թիֆլիսում տարեկան 3 ր. ◆ Թիֆլիսից դուրս՝ 3 ր. 50 կ. ◆ Արտասահման՝ 15 ֆր.
Խմբագրութեան հասցէն՝ Тифлисъ, Петхаинская ул. № 20, редакція журнала «МАХЛАСЪ».

42. 3—1

„ВѢСТНИКЪ ЕВРОПЫ"

издаваемый М. М. КОВАЛЕВСКИМЪ подъ редакціей К. К. АРСЕНЬЕВА и Д. Н. ОВСЯНИКО-КУЛИКОВСКАГО.

ПРИ БЛИЖАЙШЕМЪ УЧАСТІИ:

И. В. Жилкина, М. М. Ковалевскаго, Н. А. Котляревскаго, В. Д. Кузьмина-Караваева, А. А. Мануилова, А. С. Посникова, М. А. Славинскаго, Л. Э. Слонимскаго и К. А. Тимирязева.

Книга 1-я.—ЯНВАРЬ 1914.

I. ВОЗВРАЩЕНІЕ. Романъ. Евгенія Чирикова.—II. ѲЕМИДА. (Посвящается А. Ѳ. Кони). Стихотвореніе, Сергѣя Касаткина.—III. ПРИНЦЕССА. Повѣсть. Николая Олигера.—IV. ПѢСНИ О ПОЗДНЕЙ ЛЮБВИ. Стихотворенія. Вѣры Рудичъ.—V. АѲИНЯНКА. Разсказъ. А. Тырковой.—VI. Стихотвореніе. З. Вершининой. VII. НОВО НАЙДЕННАЯ САТИРИЧЕСКАЯ ДРАМА СОФОКЛА. „Слѣдопыты". Ѳ. Зѣлинскаго.—VIII. Стихотвореніе. Бориса Садовскаго.—IX. ВОСПОМИНАНІЯ. Между двумя войнами (1870—1877). Г. Н. Вырубова.—X. КЪ ВОПРОСУ О РОЛИ ГРАФА П. П. ШУВАЛОВА ВЪ КОНСТИТУЦІОННОМЪ ДВИЖЕНІИ 80-хъ ГОДОВЪ. И. Д. Шишманова.—XI. ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ПОЛОЖЕНІЕ РУССКИХЪ УНИВЕРСИТЕТОВЪ. Д. И. Багалѣя.—XII. САМОУБІЙСТВО СЪ ОБЩЕСТВЕННОЙ И НРАВСТВЕННОЙ ТОЧЕКЪ ЗРѢНІЯ. [illegible]—XIII. МЯТЕЖНАЯ ЮНОСТЬ. Романъ. Темпля Серстона. С англ. пер. М. Славинской.—XIV. ХРОНИКА.—ТАЙНЫ ПРОШЛАГО. Максима Ковалевскаго.—XV. ПЕРЕПИСКА МАРКСА СЪ ЭНГЕЛЬСОМЪ. Р. Бланка.—XVI. ПИСЬМО ИЗЪ СОФІИ. А. Деренталя.—XVII. ЗАМОКЪ ЦАРИЦЫ БЛОДЫВУДЪ. (Письмо изъ Лондона). Діоней.—XVIII. ПРОВИНЦІАЛЬНОЕ ОБОЗРѢНІЕ. И. Жилкина.—XIX. ПАМЯТИ ДУХОВНАГО ВОЖДЯ. Евгенія де Роберти.—XX. ЛИТЕРАТУРНОЕ ОБОЗРѢНІЕ.—XXI. ИНОСТРАННОЕ ОБОЗРѢНІЕ.—XXII. НАЧАЛО ЮБИЛЕЙНАГО ГОДА. К. Арсеньева.—XXIII. ДѢЛО ПЕТЕРБУРГСКИХЪ „АДВОКАТОВЪ". N-ова.—XXIV. ВОПРОСЫ ВНУТРЕННЕЙ ЖИЗНИ. В. Кузьмина Караваева.—XXV. БИБЛІОГРАФИЧЕСКІЙ ЛИСТОКЪ.—XXVI. НОВАЯ КНИГИ И БРОШЮРЫ.—XXVII. ОБЪЯВЛЕНІЯ.

Редакція журнала—Спб., Моховая, 37. Подписка принимается въ Спб.—въ Главной Конторѣ журнала, Моховая, 37; въ книжномъ магазинѣ М. М. Стасюлевича, Вас. остр. 5 л., 28; въ Москвѣ—въ отдѣленіи конторы журнала, Тверской бульв., 15; въ Кіевѣ—книжный магазинъ Н. Оглоблина, Крещатикъ, 33; въ Одессѣ—книжн. магазинъ „Образованіе", Ришельевская, 12, въ книж. маг. „Одесскихъ Новостей", Дерибасовская, 20; въ книж. маг. „Трудъ", Дерибасовская, 25; въ Варшавѣ—книж. маг. Н. Карбасниковъ и, кромѣ того, во всѣхъ извѣстныхъ столичныхъ и провинціальныхъ книжныхъ магазинахъ.

Книгопродавцы съ каждаго годоваго экземпляра могутъ удерживать 75 к.

	Годъ.	Полгода.	Четверть.		Годъ.	Полгода.	Четверть.
Безъ доставки.	15 р. 50 к.	7 р. 75 к.	3 р. 90 к.	Съ пересылкою	17 р.	8 р. 50 к.	4 р. 25 к.
Съ дост. въ Спб. и Москвѣ	16 „ —	8 „ —	4 „ —	За границею	19 „	9 „ 50 „	4 „ 75 к.

Отдѣльная книга журнала съ доставкой и пересылкой 1 р. 50 к.

35. 1—1

Типографія канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ Лорисъ-Меликовская улица, домъ казенный